

«Η ΠΟΛΗ ΜΕ ΤΑ ΧΙΛΙΑ ΧΡΩΜΑΤΑ»:
ΟΙ «ΓΙΟΡΤΕΣ ΠΑΛΙΑΣ ΠΟΛΗΣ ΤΗΣ ΞΑΝΘΗΣ»
ΩΣ ΣΚΗΝΟΘΕΤΗΜΕΝΗ ΟΨΗ
ΤΟΥ ΣΥΓΧΡΟΝΟΥ ΛΑΪΚΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

ΓΑΡΥΦΑΛΛΙΑ Γ. ΘΕΟΔΩΡΙΔΟΥ
Υποψ. Δρ Λαογραφίας
Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης

ΜΑΝΟΛΗΣ Γ. ΣΕΡΓΗΣ
Αναπληρωτής Καθηγητής Λαογραφίας
Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης

Γενικά

Με βάση την ιστορικο-κοινωνική ανάλυση των λαογραφικών φαινομένων του Μ. Μερακλή, τη θεωρία περί πολιτισμικής παράστασης (cultural performance, του Μ. Singer)¹, περί αντι-δομής του V. Turner² και με «μελέτη περίπτωσης» τις «Γιορτές της Παλιάς Πόλης της Ξάνθης» (ενός μορφώματος της νεωτερικής εποχής, ενός *popular* πολιτισμού³, όπως θα αποδείξουμε) επιχειρούμε να προσεγγίσουμε ζητήματα όπως η διαχείριση της παράδοσης⁴, ο σκηνοθετημένος

---

1. M. Singer, *When a great tradition modernizes. An anthropological approach to indian civilization*, Praeger, New York 1972· R. Bauman, Performance. In Richard - Bauman (Ed.), *Folklore, Cultural performances and popular entertainments: A communication-centered handbook*, Oxford University Press, Oxford 1992, 41-49 – V. Turner, *The anthropology of performance*, PAJ Publications, New York 1987.

2. V. Turner, *The ritual process*, Aldine, Chicago 1969· Βλ. επίσης E. Goffman, *Η παρουσίαση του εαυτού στην καθημερινή ζωή*, Κ. Λιβιεράτος (επιμ.), μτφρ. Μ. Γκόφρα Αλεξάνδρεια, Αθήνα 2006/1959· J. Fabian, *Power and performance: Ethnographic explorations through proverbial wisdom and theater in Shaba, Zaire*, The University of Wisconsin Press, Wisconsin 1990.

3. Βλ. τη μετάφραση του όρου από τον Ευ. Γρ. Αυδίκιο, *Εισαγωγή στις σπουδές του λαϊκού πολιτισμού. Λαογραφίες, λαϊκοί πολιτισμοί, ταυτότητες*, Κριτική, Αθήνα 2009, σσ. 316, 319, 337.

4. Ενδεικτικά Ευγενία Π. Μπιτσάνη, *Πολιτισμική διαχείριση και περιφερειακή ανάπτυξη. Σχεδιασμός πολιτιστικής πολιτικής και πολιτιστικού προϊόντος*, Διόνικος,

σύγχρονος λαϊκός πολιτισμός⁵, η εμπορευματοποίηση του, η θεατρικότητά του⁶, η έννοια της αυθεντικότητας⁷, η αντιθετική πρόσληψη των συγκεκριμένων εορτών, τα αποδιδόμενα σε αυτές νέα νοήματα, η εκ νέου και υπό νέες κοινωνικές συνθήκες πραγμάτευση της συμμετοχής των εμπλεκομένων σ' αυτές, ο ρόλος των τοπικών εξουσιών στη διαμόρφωση του συγκεκριμένου χαρακτήρα και της παγιωμένης πλέον σήμερα αισθητικής τους, κ.ά.

Ερευνούμε τις «Γιορτές της Παλαιάς Πόλης Ξάνθης» (εφεξής: *Γιορτές*) ως «καινούργιο μόρφωμα» (θυμίζουμε βέβαια ότι κατά τον P. Burke -που βασίζεται στον Eric Hobsbawm⁸ - δεν ισχύει πολιτισμική κατασκευή «εκ του μηδενός» στην επινόηση του πολιτισμού⁹, και ότι αυτό που ονομάζουμε μετάδοση της παράδοσης είναι μια διαδικασία συνεχούς δημιουργίας και ανακατασκευής -«bricolage»- κατά Cl. Lévi-Strauss¹⁰). Επίσης θεωρούμε ότι δεν πρόκειται για «χρήση εκ νέου», εφόσον κατά τον M. de Certeau όλα «επανα-χρησιμοποιούνται» («re-emploi»)¹¹, και στις *Γιορτές παλαιά στοιχεία συννοθυλεύονται σε μια νέα παράδοση, σε μια νέα λειτουργικότητα, ώστε οι επόμενες γενεές να λένε «έτσι το βρήκα».*

Όλα τα παραπάνω τα θεώμεθα σε πλήρη αιτιοκρατική συνάφεια με τους ιστορικοκοινωνικούς όρους που διαμόρφωσαν τη νέα ανθρωπογεωγραφία της πόλης, τη νέα τοπικότητά της. Θεωρούμε πως προτείνουμε μια δυναμική θεώρηση του «παραδοσιακού», πέραν από συναισθηματισμούς και εμμονή στη φαντασιακή αναπαράσταση του παρελθόντος.

Οι *Γιορτές* διοργανώνονται κατ' έτος και συνεχώς στην Ξάνθη από το 1991, την πρώτη εβδομάδα του Σεπτεμβρίου. Ο χώρος που επιλέγεται για την επιτέλεση των *Γιορτών* είναι ο παραδοσιακός χώρος της Παλαιάς Πόλης (εφεξής: Π.Π.). Διοργανώνονται με πρωτοβουλία της Τοπικής Αυτοδιοίκησης (Δημοτική Επι-

Αθήνα 2004.

5. Βάλτερ Πούχνερ, *Δοκίμια λαογραφικής θεωρίας*, Gutenberg, Αθήνα 2011.

6. Βλ. επίσης Βάλτερ Πούχνερ, *Συγκριτική λαογραφία. Έθιμα και τραγούδια της Μεσογείου και της Βαλκανικής*, Αρμός, Αθήνα 2009.

7. Ενδεικτικά βλ. Ευ. Γρ. Ανδίκος, *Εισαγωγή στις σπουδές...*, ό.π., σ. 340, σημ 875, για την έννοια της αυθεντικότητας Regina Bendix, *In search of authenticity. The search of folklore studies*, Madison, Wisconsin London 1997.

8. E. Hobsbawm και T. Ranger (επιμ.), *Η επινόηση της παράδοσης*, μτφρ. Θ. Αθανασίου, Θεμέλιο, Αθήνα 1983.

9. P. Burke, *Πολιτισμικός υβριδισμός*, μτφρ. Ειρήνη Σταματοπούλου, Μεταίχμιο, Αθήνα 2010· Ο ίδιος, *Τι είναι πολιτισμική ιστορία;* μτφρ. Σπ. Σηφακάκης, Μεταίχμιο, Αθήνα 2009.

10. Cl. Lévi-Strauss, *Άγρια σκέψη*, εισαγωγή-σχόλια: Άλκη Κυριακίδου-Νέστορος, μτφρ. Εύα Καλπουρτζή, Θεμέλιο, Αθήνα 1977, σσ. 114, 372, σημ. 4.

11. M. de Certeau, *Επινοώντας την καθημερινή πρακτική, Η πολύτροπη τέχνη του πράττειν*, μτφρ. Κική Καφαμπέλη, Σμίλη, Αθήνα 2010.

χείριση Ανάπτυξης Ξάνθης), των καρναβαλικών κυρίως συλλόγων [των περισσότερων αριθμητικά, είκοσι τεσσάρων (24) τον αριθμό], και «λαογραφικών» της πόλης [δεκαέξι (16) τον αριθμό], των εθελοντικών οργανώσεων, των πολιτιστικών συλλόγων και άλλων ευέλικτων φορέων (23)¹². Η «επιτέλεση» τους¹³ γίνεται με τη σχεδόν καθολική και ενεργητική παρουσία -συμβολή των μελών των συλλόγων (όλων των ηλικιών), αφού η οικειοθελής προσφορά κρίνεται ως αναγκαία συνθήκη για την επιτυχία τους¹⁴.

Σχετικά με την ιστορία του θεσμού, την πρωτοβουλία διοργάνωσης των *Γιορτών* ανέλαβαν δυο καρναβαλικοί σύλλογοι, οι «Φίλοι» και οι «Κατασκηνωτές», με κύριο στόχο και κατευθυντήρια σκέψη την πραγμάτωση του οράματος του αειμνήστου δημάρχου Φ. Αμοιρίδη: *την προβολή και ανάδειξη του παραδοσιακού ιστού της Ξάνθης, που έφθινε εγκαταλελειμμένος*¹⁵. Η έναρξή τους πραγματοποιήθηκε με έντονο παραστασιακό και συμβολικό τρόπο: ένας «θίασος» παρήλασε στον κεντρικό δρόμο της πόλης με επικεφαλής τον ίδιο τον δήμαρχο και τη σύζυγό του. Τα μέλη του συλλόγου ήταν ενδεδυμένα με αστικές στολές του 19^{ου} αι. (ραμμένες «στο χέρι» από τους ίδιους, κατά το πρότυπο των «αυθεντικών», τις οποίες οι ηλικιωμένοι Ξανθιώτες ανέσυραν από τα σεντούκια

12. Βλ. το έντυπο συνοδευτικό υλικό των προγραμμάτων *Ξάνθη. Γιορτές Παλιάς Πόλης*, Δήμος Ξάνθης, Ξάνθη, των αντίστοιχων ετών 1992 κ.ε.

13. R. Schechner, *Performance theory*, Routledge, New York 1988· E. L. Schieffelin, «Performance and the cultural construction of Reality», *American Ethnologist* 12 (1985), σσ. 707-724· πρβλ. V. Turner, *Dramas, fields, and metaphors: Symbolic action in human society*, Cornell University Press, Ithaca 1974· A. D. Kapchan, «Performance», *Journal of American Folklore*, 108 (430), (1995), σσ. 479-508· B. Kapferer, «Ritual process and the transformation of context», *Social Analysis*, 1 (1979), σσ. 3-19.

14. Για τη νέα λαϊκότητα που εκπηγάει από τη συλλογικότητα (σε προσφορά και σε κατανάλωση) βλ. Μ. Γ. Μερρακλής, *Ελληνική Λαογραφία. Κοινωνική συγκρότηση, ήθη και έθιμα, λαϊκή τέχνη*, Καρδαμίτσα, Αθήνα 2001, σ. 431. Εξ άλλου ένα από τα χαρακτηριστικά των *Γιορτών* είναι η μαζική κατανάλωση των προσφερομένων πολιτιστικών προϊόντων.

15. Μαρία Β. Μπόντη (κείμενα - επιμ.), «Γιορτές και Παλιά Πόλη της Ξάνθης: Ένα σεργιάνι στην κοινή ιστορία θεσμού και οικισμού», *ΖΩ-ΑΓΟΡΑΖΩ, Παρατηρητής της Θράκης* 13 (Σεπτ.- Οκτ. 2003), σσ. 68-73· πρβλ. Τους σκοπούς του *Συλλόγου για την Προστασία και την Αναβίωση της Παλαιάς Ξάνθης* που ιδρύθηκε το έτος 1992 και φέρει σαφείς θέσεις για τη λειτουργία του παραδοσιακού οικισμού· βλ. επίσης σε επόμενες χρονιές, [Χαιρετισμός Δημάρχου Ξάνθης] Φ. Θ. Αμοιρίδης, «Ξάνθη, Παλιά Πόλη» στο [Πρόγραμμα] *Γιορτές Παλιάς Πόλης 1998, 22 Αυγούστου-6 Σεπτεμβρίου*, Δήμος Ξάνθης, Ξάνθη 1998, σ. 3: «Ο Παραδοσιακός Οικισμός είναι ένα ψηφιδωτό (...). Οι Γιορτές Παλιάς Πόλης για όγδοη χρονιά, έχουν ως στόχο να αναδείξουν τον οικισμό. Να προβάλουν τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά, την αρχιτεκτονική του, την λαϊκή του παράδοση, μα και τον σύγχρονο τρόπο διασκέδασης και δημιουργίας των ανθρώπων που βιώνουν το παρόν σε μια πόλη με πλούσιο παρελθόν και ελπιδοφόρο μέλλον».

τους και εμπλούτισαν με ομπρελίνα και ψαθάκια). Με την συνοδεία λατέρνας και παϊτονιού (αμάξης) κατέληξαν στην πλατεία της Μητροπόλεως, όπου *παραστάθηκε* «ξανθιώτικη βεγγέρα του 19^{ου} αι.», με βαλς και ανάλογη μουσική από τους «Φίλους». Η έναρξη των *Γιορτών* ιστορικά συμπίπτει με την προσπάθεια της Δημοτικής Αρχής και των Πολιτιστικών Φορέων για ανακαίνιση αξιόλογων «διατηρητέων» κτηρίων και αρχοντικών της πόλης (αρχές της δεκαετίας του 1990¹⁶), ενώ η προαναφερθείσα *σκηνοθετημένη παράσταση*¹⁷ επιλέχθηκε ως μια «πρωτότυπη» γνωριμία του κόσμου με τον παραδοσιακό οικισμό. Συνάδει επίσης με την ανάγκη μιας μερίδας Ξανθιωτών να ενταχθούν στην προσπάθεια να «περισωθεί» ό,τι χανόταν από την Π.Π. ανεπιστρεπτί, αφού από τη δεκαετία του 1970 είχε ήδη αρχίσει η εγκατάλειψή της και ο «εγκλωβισμός» των κατοίκων της στις πολυκατοικίες, που τότε, κατά το πανελλήνιο σχεδόν πρότυπο συμπεριφοράς, άρχισαν να εμφανίζονται στα αστικά κέντρα με γοργούς ρυθμούς¹⁸. Οι πρώτοι φορείς αυτών των εκδηλώσεων αυτοαποκαλούνται «εραστές του κάλλους» (η σημειολογία του αυτοπροσδιορισμού τους είναι εμφανής) και επικεντρώνουν τη μελλοντική δράση τους «ενάντια στη λήθη»¹⁹. Στις εκδηλώσεις του 1991 γίνεται λόγος για ενθουσιώδη και αυθόρμητη συσπείρωση, για την επιθυμία συμμετοχής περισσότερων δημοτών.

Η αρχική ιδέα προσέλευσης των συμπολιτών τους ήταν μια ακόμη «παράσταση αναβίωσης»²⁰. Σύμφωνα με την προφορική ιστορία, επιτελέστηκε η εξής «σκηνοθεσία»: «ένα ελληνικό ταβερνάκι της εποχής εκείνης... με την ελίτσα του,

16. Βλ. Αριθμό Υπουργικής Απόφασης ΥΑ ΥΜΑΘ/5385/24-11-1995 - ΦΕΚ 1097/Δ/14-12-1995.

17. Πρβλ. Μ. Γ. Σέργης, «Εποχικά δρώμενα και χρόνος: Δωδεκάμερο, ρογκατσάρια, αποκριάτικα, ισημερίες», στον τόμο Ευ. Γρ. Αυδίκος (επιστημονική - γενική επιμέλεια), *Ελληνική λαϊκή παράδοση: Από το παρελθόν στο μέλλον*, Ελληνικές Εκδόσεις, Αθήνα 2014, 207-219.

18. Βλ. [Χαιρετισμός Δημάρχου Ξάνθης] Φ. Θ. Αμοιρίδης, [Πρόγραμμα] *Γιορτές Παλιάς Πόλης 1995, 25 Αυγούστου-10 Σεπτεμβρίου*, Δήμος Ξάνθης, Ξάνθη 1995: «Στην παλιά μας πόλη, που είναι ένας από τους μεγαλύτερους σε έκταση παραδοσιακούς οικισμούς της χώρας μας και που αντιστάθηκε ως σήμερα με τις δικές του δυνάμεις τόσο στη φθορά του χρόνου, όσο και στο κύμα της άναρχης ανοικοδόμησης που έπληξε τις πόλεις μας τις τελευταίες δεκαετίες, διοργανώνουμε και φέτος για πέμπτη συνεχή χρονιά (...)».

19. P. Ricoeur, *Mémoire, l'histoire, l'oubli*, Gallimard, Paris 2000· πρβλ. [Χαιρετισμός Δημάρχου Ξάνθης] Φ. Θ. Αμοιρίδης, [Πρόγραμμα] *Γιορτές Παλιάς Πόλης 1994, 29 Αυγούστου-11 Σεπτεμβρίου*, Δήμος Ξάνθης, Ξάνθη 1994: «Σήμερα, έναν αιώνα μετά από κείνην την *Ωραία Εποχή*, ας αφήσουμε τη φαντασία μας να περιπλανηθεί στους στενούς δρόμους της Παλιάς Ξάνθης και να συναντήσει τους *Ωραίους* εκείνους ανθρώπους, αυτούς που μας άφησαν κληρονομιά την αρχοντιά τους» (η υπογράμμιση δική μας).

20. Μ. Γ. Μερακλής, *Ελληνική Λαογραφία...*, ό.π., σσ. 294-295· Ο ίδιος, «Τι είναι ο folklorismus» στο *Λαογραφικά ζητήματα*, Καστανιώτης και Διάττων, Αθήνα 2004, σσ. 109-125.

τα μεξεδάκια του, τη φέτα του, το ουζάκι του. Με μουσική ελληνική. Λένε και οι *Κατασκηνωτές*, εμείς μπορούμε να κάνουμε μια γωνιά με σουβλάκια, που θα τα ψήνουμε για τον κόσμο». Ήταν μια παραστασιακή πρόσκληση, που ενείχε το εξής σκεπτικό: «να περπατήσει ο κόσμος στα καλντερίμια, να θαυμάσει την ομορφιά του παραδοσιακού, να γνωρίσει από κοντά την κληρονομιά του [...]. Αυτοσχεδιάζοντας επεχείρησαν να αναβιώσουν το γλεντζεδικό πνεύμα της παλιάς λαμπρής εποχής»²¹. Έτσι, σταδιακά, καθιερώθηκε το «κουτούκι» ως «σήμα κατατεθέν» των πολιτιστικών συλλόγων, για να καταλήξει 23 χρόνια μετά στην επιτέλεση μιας «σκηνοθεσίας» υπαιθρίων ταβερνών [όσες και οι σύλλογοι τον αριθμό, υπέρ τους τριάντα (30)], σε μια «παράσταση»²² ενός συνεχόμενου γλεντιού, που επικεντρώνεται στο πανομοιότυπο στήσιμο και στην περιστασιακή λειτουργία ενός μεγάλου αριθμού τεράστιων ψησταριών, γύρω από το κρασοβάρελο, με όσα τραπέζια μπορούν να χωρέσουν «ανάμεσα». Εξαίρεση αποτελεί ένα άλλο είδος χώρου-στέκι (τρία-τέσσερα), που λειτουργεί ως ζαχαροπλαστείο ή μπαράκι και διαθέτει παραδοσιακά εδέσματα, αντί του προσφερομένου κρέατος, του ψημένου στις ψησταριές –επίκεντρο της παραστασιακής επιτέλεσης– όπως προειπώθηκε. Στην εξέλιξη των *Γιορτών* διαφαίνεται ήδη από τα μέσα της πρώτης δεκαετίας του θεσμού (1996 κ.ε.) ο προσανατολισμός τους: η οικονομική ενίσχυση των συλλόγων, με ειδικότερο στόχο τη διεκπεραίωση των πολυδάπανων αποκριάτικων εκδηλώσεων.

Σήμερα όχι μόνο Ξανθιώτες, αλλά επισκέπτες από όλη την Ελλάδα και το εξωτερικό, σύλλογοι από τη Θράκη και την Α. Μακεδονία (Εβροτών, Σαρακατσάνων, Χρυσουπολιτών) μεταφέρονται από τον γενέθλιο τόπο τους και δρουν εντός του περιγραφόμενου εδώ πλαισίου²³.

Το οπτικό σκηνικό «γεμίζουν» ως «ακουστικό φορτίο» ορχήστρες ζωντανής μουσικής και εκκωφαντικές μουσικές όλων των ειδών, με κύριες τη λαϊκορεμπέτικη, τη δημοτική και τη σύγχρονη. Μουσικές, ήχοι, καπνοί, οσμές ψημένου κρέατος²⁴ αλληλοεπικαλύπτονται. Το κλίμα συνιστούν η γενική ευθυμία και η ευωχία, ένα μεγάλο «γλέντι», ένα ψυχαγωγικό δρώμενο, «γλέντι ατελείωτο» σύμφω-

21. Μαρία Β. Μπόντη, «Γιορτές και Παλιά Πόλη...», ό.π., σσ. 68, 73 αντίστοιχα.

22. Βλ. Δ. Παπαγεωργίου, «Παραστάσεις και αναπαραστάσεις: η επιτέλεση (performance) του “πολιτισμού” και του “πολιτιστικού θεάματος”», στο Ν. Βερνίκος, Σοφία Δασκαλοπούλου, Φ. Μπαντιμαρούδης, Ν. Μπουμπάρης, Δ. Παπαγεωργίου (επιμ.), *Πολιτιστικές βιομηχανίες, διαδικασίες, υπηρεσίες και αγαθά*, Κριτική Αθήνα 2004, σσ. 85-105.

23. Βλ. ενδεικτικά στο αντίστοιχο [Πρόγραμμα], «Οργανωτική Επιτροπή, λαογραφικοί, πολιτιστικοί σύλλογοι και άλλοι φορείς», *Γιορτές Παλιάς Πόλης 2003, 31 Αυγούστου-7 Σεπτεμβρίου*, Δήμος Ξάνθης, Ξάνθη 2003.

24. Για τη χρήση του κρέατος πρβλ. Ρ. Bourdieu, *Η διάκριση. Κοινωνική κριτική της καλαισθητικής κρίσης*, μτφρ. Κική Καψαμπέλη, Πατάκης, Αθήνα 2003, σ. 224 κ.ε.

να με τον επίσημο λόγο, με «ερωτική σχέση παλιού και σύγχρονου στοιχείου»²⁵. Ταυτόχρονα, ήδη από την πρώτη πενταετία των γιορτών, οργανώνονται «παράλληλες εκδηλώσεις» πολιτισμού, που μετατρέπουν πλέον τις *Γιορτές* σε θεσμό.

Ακολουθεί η ιστορική συγκυρία της εισροής χρημάτων από τα Ευρωπαϊκά Προγράμματα (από τα μέσα της δεκαετίας του 1990 κ.ε.), με τα οποία ουσιαστικά αναδημιουργείται ο οικισμένος χώρος (με αναπαλαιώσεις και πάμπολλες αλλαγές χρήσεις χώρου) και η πόλη επιχειρεί να επιδείξει τον πολιτισμό της. Αν αυτό τελικά γίνεται μέσα από την ίδια, εάν ταυτοποιείται εν σχέσει με τον εαυτό της ή δημιουργεί έναν καινοφανή –νεοσύστατο πολιτισμό, αποτελεί ερώτημα της εισήγησής μας. Το βέβαιο είναι ότι «παγιώνεται» ο παραδοσιακός οικισμός στη σύγχρονη ζωή της πόλης, γίνεται σημείο αναφοράς για τους κατοίκους και τους επισκέπτες της, εάν υπενθυμίσουμε το γεγονός ότι στις δεκατίες του 1970 και 1980, πολλοί μόνιμοι κάτοικοι της Ξάνθης –μέτοικοι από άλλα μέρη της Ελλάδας– αγνοούσαν την ύπαρξή του.

Ο χαρακτήρας των γιορτών

Οι *Γιορτές* αποτελούν ένα «ειδικό γεγονός» («νεωτερικό φεστιβάλ»-«mega event»²⁶) στο πλαίσιο της «πολιτιστικής αποκέντρωσης»²⁷ και της «αστικής αναζωογόνησης» (urban regeneration)²⁸ σε συνδυασμό με την αλλαγή χρήσης χώρου. Ως στόχος τους, σήμερα πλέον, τίθεται από τους οργανωτές η ανάδειξη μιας «εγκυριακής» εικόνας για την πόλη με απώτερο στόχο την αύξηση του τουριστικού ρεύματος προς αυτήν, την προβολή της στον ελλαδικό και τον γύρω βαλκανικό χώρο, τα οικονομικά εν τέλει οφέλη που θα προέλθουν από τις παραπάνω προϋποθέσεις. Ο χαρακτηρισμός «Πόλη με τα χίλια χρώματα» χρησιμοποιήθηκε το 1991 κ.ε. από τον προαναφερθέντα δήμαρχο Αμοιρίδη και έκτοτε παγιώθηκε. Αναφέρεται στο *δομικό στοιχείο* του τοπικού πολιτισμού, δηλαδή στη σύνθεσή του από ετερογενή στοιχεία²⁹, ως αποτέλεσμα της παρουσίας πολλών ξεχωρι-

25. [Χαιρετισμός Δημάρχου Ξάνθης] Μ. Στυλιανίδης, [Πρόγραμμα] *Γιορτές Παλιάς Πόλης 2013, 1-8 Σεπτεμβρίου*, Δήμος Ξάνθης, Ξάνθη 2013.

26. Ντόρα Κόνσολα - Γ. Ιωαννίδης, «Οι πολιτιστικοί θεσμοί στη διαδικασία αναζωογόνησης των ελληνικών πόλεων: τα νεωτερικά φεστιβάλ», στο *Επιστημονικές Μελέτες προς τιμήν του Καθηγητού Νίκου Ι. Κόνσολα*, Πάντειον Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών, Αθήνα 2005, σ. 226.

27. Ντόρα Κόνσολα, *Πολιτιστική δραστηριότητα και κρατική πολιτική στην Ελλάδα. Η περιφερειακή διάσταση*, Παπαζήσης, Αθήνα 1990.

28. Ντόρα Κόνσολα - Γ. Ιωαννίδης, «Οι πολιτιστικοί θεσμοί στη διαδικασία αναζωογόνησης...», ό.π., σ. 225.

29. Ε. Παπαταξιάρχης, *Περιπέτειες της ετερότητας, Η παραγωγή της πολιτισμικής διαφοράς στη σημερινή Ελλάδα*, Αλεξάνδρεια, Αθήνα 2006, σ. 28, ειδικότερα για τη λογική της «τμηματικότητας» (segmentation), όπως εντοπίζεται στις «Νέες Χώρες», μεταξύ των οποίων στη Θράκη βλ. Γαρυφ. Γ. Θεοδωρίδου, «Αρχαϊκή Λαογραφία και Φωτο-

στών πολιτισμών καθ' όλη την ιστορική πορεία της πόλης. Η Ξάνθη αποτελεί πόλη-σταθμό για πολλούς από τους επιμέρους πληθυσμούς της από την ίδρυσή της εξαιτίας³⁰:

(α) συγκεκρωμένων φυσικών, κοινωνικών, οικονομικών συνθηκών και συγκυριών: η καλλιέργεια του καπνού, η ύπαρξη των λιμανιών Πόρτο-Λάγους και Καβάλας, η πυρκαγιά της Γενισέας το 1860, η μεταφορά σ' αυτήν της έδρας του Επάρχου το 1872, η κατασκευή του σιδηροδρομικού σταθμού το 1891 κλπ.³¹

(β) των εγκαταστάσεων σ' αυτήν πληθυσμιακών ομάδων (Σαμακοβιτών, Ηπειρωτών, Μακεδόνων, κ.ά.), οι οποίοι αποτέλεσαν τον αρχικό πυρήνα της πόλης (αν και οι περισσότεροι την εγκατέλειψαν κατά τη διάρκεια του Β' Παγκοσμίου Πολέμου). Επίσης Βλάχων, Σαρακατσάνων και προσφύγων Αρμενίων, Κιρκασίων, Καυκασίων, Βουλγάρων, οι οποίοι ήδη από το τέλος του 19^{ου} αι. διαμένουν ή διέρχονται από τον τόπο (οι Σαρακατσάνοι εγκαταστάθηκαν μόνιμα κατά τη δεύτερη δεκαετία του 20^{ού} αι.)³²

(γ) της συντριπτικής παρουσίας μικρασιατών, ανατολικοθρακιωτών και ανατολικορωμυλιωτών προσφύγων από το 1922 κ.ε.³³

(δ) της παρουσίας επί αιώνες σ' αυτήν του μουσουλμανικού πληθυσμού (τουρκικής, πομακικής καταγωγής) και Αθιγγάνων³⁴. Ας σημειωθεί ότι, καθώς ο παραδοσιακός οικισμός της Π.Π. εγκαταλείφθηκε από τους μόνιμους χριστιαν-

γραφία": "Συνομιλία" με τα "σιωπηλά πρόσωπα" της ιστορίας. Μια πρόταση "ανάγνωσης" του Αρχείου της Αρμενικής Κοινότητας Ξάνθης με τίτλο "Ονομαστικές καταστάσεις προσφύγων εγκατεστημένων προσωρινά στην Ξάνθη 1922-1947", στο Μ. Γ. Σέργης, Ελ. Κ. Χαρασιδής, Γαρυφ. Γ. Θεοδοωρίδου (επιμ.), *Από το Αραράτ στον Όλυμπο. Θέματα αρμενικής λαογραφίας*, στις εκδόσεις Αντ. Σταμούλης Θεσσαλονίκη 2015, σσ. 635-779.

30. Για μια περιεκτική θεώρηση βλ. ενδεικτικά Στ. Ιωαννίδης, «Ξάνθη: Περίοδοι ακμής κατά τα τελευταία εκατό χρόνια». Αφιέρωμα στη Θράκη, *Αρχαιολογία* 13 (1984), σσ. 100-105.

31. Ενδεικτικά Φ. Αλτσιτζόγλου, *Οι Γιακάδες και ο κάμπος της Ξάνθης*, Αθήναι Αρχείο Γεωργοοικονομικών Μελετών Αγροτικής Τραπέζης της Ελλάδος, 1941· Κ. Βακαλόπουλος, *Ιστορία του Βόρειου Ελληνισμού. Θράκη*, Αδερφοί Κυριακίδη Θεσσαλονίκη 1990, σσ. 420-422· Στ. Ιωαννίδης, «Η Ξάνθη και τα καπνά της. Μια ιστορική αναδρομή 1850-1950», στο *Βαρταλαμίδι. Με κείμενα για τον πολιτισμό της Ξάνθης*, Δήμος Ξάνθης, Ξάνθη 1994, σσ. 103-113· ο ίδιος, «Ξάνθη 1870-1920. Στοιχεία από την Ιστορία της», *Θρακικά Χρονικά* 46 (1980-1981), σσ. 10-43.

32. Βλ. Γ. Μπακιρτζής, «Νεότερη ιστορία της Ξάνθης», στο Δ. Μαυρίδης (επιμ.), *Ξάνθη. Η πόλη με τα χίλια χρώματα*, Δήμος Ξάνθης-ΠΑΚΕΘΡΑ, Ξάνθη 2008, σσ. 31-33· Φ. Αλτσιτζόγλου, *Οι Γιακάδες...*, ό.π., σσ. 47-48· Στ. Ιωαννίδης, «Η Ξάνθη και τα καπνά της...», ό.π.

33. Ενδεικτικά Θ. Π. Εξάρχου, *Ξάνθη 1923. Η καθημερινή ζωή και ιστορικά στοιχεία*, Δήμος Ξάνθης, Ξάνθη 2010.

34. Φ. Αλτσιτζόγλου, *Οι Γιακάδες...*, ό.π., σσ. 47-48· Στ. Ιωαννίδης, «Η Ξάνθη και τα καπνά της...», ό.π.

νούς κατοίκους του (περίπου στα μέσα της δεκαετίας του 1980 κ.ε.), κατά τη σταδιακή μετάβασή τους στην πολυκατοικία (η οποία ξεκινά από τη δεκαετία του 1970 κ.ε.) λόγω των δυσχερών συνθηκών διαβίωσης στα παλαιά σπίτια και των «προκλητικών» ανέσεων που ευαγγελιζόταν η προοπτική της διαβίωσης «στο διαμέρισμα», σημειώνεται αθρόα εγκατάσταση Πομάκων στα παλαιά σπίτια της (Π.Π.). Γίνονται ιδιοκτήτες τόσων πολλών τον αριθμό κατοικιών του παραδοσιακού χώρου, ώστε η πλατεία Ματσίνη (στο κέντρο του οικισμού) να μετονομασθεί στην προφορική ιστορία σε «Συνοικία το Ωραίο», από το όνομα του πομακοχωριού που βρίσκεται πλησίον της πόλης

(ε) της παρουσίας «παλαιοελλαδιτών» (αξιωματικών και χωροφυλάκων) και ενός μεγάλου αριθμού δημοσίων υπαλλήλων-μετοίκων από την υπόλοιπη Ελλάδα³⁵, που μετά το 1974 στελεχώνουν το Δημοκράτειο Πανεπιστήμιο, το Δ΄ Σώμα Στρατού και κάθε υπηρεσία του ευρύτερου δημόσιου τομέα

(στ) της, κατά την τελευταία δεκαετία, από το 2000 κ.ε., γνωστής ως «νόθα αστικοποίησης» του 19^{ου} αιώνα της εθνικής πρωτεύουσας³⁶, που έχει τη δική της έκφανση εδώ, τηρουμένων των αναλογιών. Γίνεται μόνιμη μετοίκηση των χριστιανών χωρικών του κάμπου της Ξάνθης, οπότε τα περί την πόλη χωριά μετατρέπονται σε «προάστια», εφόσον οι χωρικοί αγοράζουν νέα κατοικία –διαμέρισμα στην πόλη και επισκέπτονται απλώς τα χωριά τους για να καλλιεργούν τη γη, όση απέμεινε και δεν πωλήθηκε. Η εξέλιξη αυτή δεν οφείλεται στη γεωργική κρίση της εν λόγω περιόδου, αλλά εντάσσεται στο γενικότερο πλαίσιο της νοοτροπίας που έχει επισημάνει προ πολλού ο Μιχαήλ Μερακλής: «ο χωρικός στο βάθος δεν θέλει παρά να γίνει αστός» (ας θυμηθούμε το φαινόμενο της εσωτερικής μετανάστευσης ολόκληρης της ελληνικής υπαίθρου στην Αθήνα το 1950 κ.ε.). Ανατρέχουμε και πάλι στον ίδιο και στην παλαιότερη θέση του για «τον αστό που προτιμάει το χωριάτικο ψωμί», ενώ παράλληλα εξαπλώνεται ένας αστικός τρόπος ζωής στο χωριό: «σχεδόν το σύνολο του ελληνικού πληθυσμού σήμερα τρέφει ένα βαθύτατο διχασμό, είναι αγρότης και αστός μαζί και μάλιστα με τρόπο που δεν γεφυρώνει τις διαφορές»· ή στις πρόσφατες παρατηρήσεις του ότι το αντιφατικό δίδυμο «αγρότης-αστός» (που υπάρχει σχεδόν σε κάθε έλληνα) περισσότερο από ότι τον διχάζει, αναστέλλει την πλήρη αστικοποίησή του, και ότι αυτό αποτελεί θετικό στοιχείο, μια υπόγεια, μη συνειδητοποιούμενη αντίδραση στην επαπειλούμενη παγκόσμια ισοπεδωτική εξομοίωση³⁷. Έτσι λοιπόν, οι χωρικοί της Ξάνθης, με το όνειρο της αστικοποίησης μετατρέπονται σε μικροεπαγγελματίες και εργάτες στην πόλη, εγκαταλείποντας ως επί το πλείστον την ενασχόλησή τους με τη γεωργοκτηνοτροφία, με προβαλλόμενο «άλλοθι» «να

35. Ό.π.

36. Β. Φίλιας, *Κοινωνία και εξουσία στην Ελλάδα 1: Η νόθα αστικοποίηση 1820-1861*, Νέα Κείμενα, Αθήνα 1974.

37. Μ. Γ. Μερακλής, *Ελληνική λαογραφία...*, ό.π., σ. 10.

είναι κοντά τα παιδιά στα σχολεία, στα φροντιστήρια και σε κάθε δραστηριότητα». Συνεπώς υπάρχει μια αλλαγή στη σύνθεση του αστικού πολιτισμού που προσλαμβάνει νέα μορφή, γιατί η εισροή μετοίκων είναι τεράστια.

Ως προς το σχετιζόμενο με το πληθυσμιακό μωσαϊκό της ετερογενούς πόλης κατά τα 3-4 τελευταία χρόνια της πρόσφατης οικονομικής κρίσης παρατηρείται μια ακόμη κίνηση αντίστροφης πορείας: μέρος των εγκατεστημένων χωρικών στην πόλη εξ αιτίας κυρίως των απολύσεων από τους χώρους εργασίας τους (εργοστάσια) επανακάμπει στην ύπαιθρο, στις πρότερες ενασχολήσεις τους. Αποφασιστικό ρόλο παίζουν εδώ οι ηλικιωμένοι γονείς που αναλαμβάνουν να τους επανεισάγουν στην παραγωγή με τη γνωσιο-εμπειρία τους. Το φαινόμενο είναι εν εξελίξει και δεν γνωρίζουμε την κατάληξη της διαμορφούμενης σήμερα κατάστασης.

Συμπερασματικά: κατά τη διάρκεια των δύο τελευταίων αιώνων μέχρι σήμερα, ο πολυπολιτισμικός χαρακτήρας της συνιστά πάγιο χαρακτηριστικό της πόλης³⁸.

Οι Γιορτές είναι μια πολιτισμική αναπαραγωγή και αναβίωση της ιστορικής μνήμης, όπως αυτή παγιώθηκε από τα τέλη του 19^{ου} αι. έως τις αρχές του 20^{ου}. Υπάρχει σαφής αναφορά στο ένδοξο παρελθόν της πόλης και στα δημιουργήματα εκείνης της εποχής, όπως και η νοσταλγία για την παρελθούσα ακμή³⁹. Συνεπώς, εντάσσονται στο πλαίσιο της προβολής του οικείου (ξανθιώτικου) πολιτιστικού κεφαλαίου. Ειδικότερα στοιχεία της επιτέλεσής τους αποτελούν: ο συμποσιασμός, η προσφορά γευμάτων και μουσικής, γεύσεων, εικόνων, οσμών, οπτικών, ακουστικών και παραστασιακών σημειοδοτήσεων της παράδοσης και του πολιτισμού της πόλης. Οι «παράλληλες εκδηλώσεις» που διοργανώνονται «αναλαμβάνουν» να γνωστοποιήσουν και να «ανακατασκευάσουν» την παρελθοντική εικόνα της πόλης με τη διαχείριση πολιτιστικών προϊόντων και αγαθών⁴⁰: ημερίδες, συμπόσια, συναυλίες (κλασικής, μοντέρνας, πειραματικής μου-

38. Ξένια Χρυσοχόου, *Πολυπολιτισμική πραγματικότητα. Οι κοινωνιοψυχολογικοί προσδιορισμοί της πολιτισμικής πολλαπλότητας*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2005.

39. Βλ. Γαρυφ. Γ. Θεοδορίδου, *Παλιά Ξάνθη*, Έκδοση συνοδευτική του Προγράμματος των εκδηλώσεων των Γιορτών Παλιάς Πόλης 1996, Δήμος Ξάνθης, Ξάνθη 1996.

40. Βλ. Ευγενία Π. Μπιτσάνη, *Πολιτισμική διαχείριση...*, ό.π., σσ. 36 κ.εξ. [Χαιρετισμός Δημάρχου Ξάνθης] Μ. Στυλιανίδης, [Πρόγραμμα] *Γιορτές Παλιάς Πόλης 2006, ... το κλειδί είναι στη γλάστρα. Αρχιτεκτονική κληρονομιά - Παράδοση - Πολιτισμός, 3-10 Σεπτεμβρίου 2006*, Δήμος Ξάνθης, Ξάνθη 2006, σσ. 4-5: «οι φετινές εκδηλώσεις ανταποκρίνονται σε όλες τις προτιμήσεις των πολιτών, αλλά καταθέτουν και νέες προτάσεις, οι οποίες λειτουργούν παραγωγικά για τη δημιουργία πολιτισμού σε όλες τις εκφάνσεις του ικανοποιώντας ταυτόχρονα κάθε γούστο (...). Ο θεσμός συνεχίζει να εξελίσσεται και να αναβιώνει τα ήθη, τα έθιμα, τον πολιτισμό του παραδοσιακού μας οικισμού, που σε συνδυασμό με τις νεότερες πολιτιστικές εκφάνσεις της εποχής οδηγεί τον κάθε πολίτη και επισκέπτη σε

σικής), περίπατοι σε ιστορικά μνημεία, βιβλιοπαρουσιάσεις, φωτογραφικές, ει-
καστικές εκθέσεις, απασχολήσεις για παιδιά, μουσικοδραματικές μεταφορές μύ-
θων, αφηγήσεις παραμυθιών, δημιουργικές, παραστάσεις Καραγκιόζη κλπ.

Οι φορείς τους

Έχουμε και στην περίπτωση μας το γνωστό πλέον δίδυμο φορέων που σκη-
νοθετούν τον σύγχρονο λαογραφικό πολιτισμό: την Τοπική Αυτοδιοίκηση και
τους ετερόκλητους πολιτιστικούς ή άλλου χαρακτήρα συλλόγους: οι καρναβαλι-
κοί π.χ. έχουν ως στόχο να αποσβέσουν τα έξοδα της κατασκευής των εθιμικών
ενδυμασιών τους, οι λαογραφικοί την προβολή τους στην τοπική κοινωνία. Συ-
γκεκριμένα, οι πρώτοι προσπαθούν να επιτύχουν χαμηλού κόστους αποκριάτι-
κες στολές, προκειμένου αυτές να είναι διαθέσιμες προς αγοράν από κάθε επι-
σκέπτη που επιθυμεί να ενσωματωθεί «διά της μεταμφιέσεως» στις ομάδες που
παρελαύνουν κατά τη μεγάλη αποκριάτικη παρέλαση. Χαρακτηριστικό στοιχείο
των *Γιορτών* αποτελεί ο κατάλογος των τοπικών συλλόγων, η συμμετοχή άλλων
συλλόγων από γειτονικές πόλεις ή ευρύτερες περιφέρειες (π.χ. Θρακιώτες της
Θεσσαλονίκης) με στόχο την παρουσίαση και προβολή τους «προς τα έξω», την
οικονομική τους βεβαίως ενίσχυση. Αναφέρουμε χαρακτηριστικές παρουσίες και
ενδεικτικά ονόματα συλλόγων, η διαδικασία ονοματοθεσίας των οποίων δηλώ-
νει τουλάχιστον τις εξαγγελόμενες από τους ίδιους προθέσεις τους⁴¹:

- *Αμφιτρύωνες, Βίστωνες, Κάβειροι, Διόνυσος, Οδρύσσεις, Αργοναύτες, Θά-
μυρις*: είναι σαφής η πρόθεσή τους να συνδεθούν -διά του ονόματος- με την αρ-
χαιοελληνική παράδοση, άλλη μια περίπτωση ιδεολογικής χρήσης της αρχαιότη-
τας στο παρόν⁴². Από τη βυζαντινή παράδοση είναι επηρεασμένο το όνομα του
συλλόγου *Βέροι Βυζαντινοί*

- *Άνοιξη, Κατασκηνωτές, Εξερευνητές, Κατακτητές, Σύλλογος Ποδηλατο-
δρόμων, Ορειβατικός Σύλλογος*: από το οικολογικό κίνημα

- *Ατίθασοι, Απαράδεκτοι, Ανεπρόκοποι*: χιουμοριστικά, ποικίλης προελεύ-
σεως

- *Σύλλογος για την Προστασία και Αναβίωση της Παλαιάς Πόλης, Φίλοι*: με
σαφώς δηλωμένες τις αναβιωτικές προθέσεις τους

- *Καππαδόκες, Μικρασιάτες, Μαυροθαλασσίτες, Πόντιοι, Εβρίτες, Κύπριοι,
Πελοποννήσιοι, Ηπειρώτες, Κρητικοί, Σαρακατσάνοι*: παραπέμπουν σε «ξενιτε-

απόλυτη έκφραση συναισθημάτων και αισθήσεων» (η υπογράμμιση δική μας).

41. Βλ. αναλυτικά τα Προγράμματα των *Γιορτών* της περιόδου 1992-2013.

42. Για την καταλυτική σχέση αρχαιότητας και παρόντος, την αρχαιοπληξία γενικά
του νέου ελληνισμού, η βιβλιογραφία είναι τεράστια. Πρβλ. επίσης τον λόγο των φορέων
της Τοπικής Αυτοδιοίκησης, Μ. Στυλιανίδης, [Πρόγραμμα] *Γιορτές Παλιάς Πόλης
2006...*, ό.π., σ. 4: «(οι χιλιάδες επισκέπτες) να βρεθούν σε τούτη τη γη, τη γη του Ορφέα
και των Μουσών».

μένες» τοπικές ταυτότητες⁴³

- *Λύκειο Ελληνίδων, Φιλοπρόοδη Ένωση Ξάνθης, Πολιτιστικό Αναπτυξιακό Κέντρο Ξάνθης, Φίλοι της Ακαδημίας Θρακικής Τέχνης και Παράδοσης, Φιλοτελική Εταιρεία, Θρακική Θεατρική Σκηνή*: φορείς πολιτισμού σε τοπικό επίπεδο

- ονόματα συλλόγων πάσης φύσεως φορέων: *Ελληνικός Ερυθρός Σταυρός, Ψυχολογικό Κέντρο Ξάνθης, Μοτοσικλετιστών, Αυτοκινητιστική Λέσχη, Προσωπικού ΔΕΗ, ΟΤΕ, ΣΕΚΕ, Αστυνομικοί, Πρόσκοποι, Σοροπτιμιστικοί κλπ.* «Όλοι χωρούν» στο σκηνικό του δημιουργούμενου πολιτισμού της *ετερογένειας*⁴⁴.

Ο χρόνος και ο χώρος της επιτέλεσης

Οι Γιορτές διοργανώνονται την πρώτη εβδομάδα του Σεπτεμβρίου. Στον «επίσημο λόγο» αποκαλούνται «μεγάλη γιορτή του φθινοπώρου»⁴⁵, άρα λειτουργούν συμμετρικά ως προς τον πανηγυρικό, ευρέως γνωστό πλέον στο πανελλήνιο, εορτασμό των Απόκριων («του μέγιστου τοπικού event», που ξεκίνησε από το 1968 και επιτελείται ανελλιπώς). Η έναρξη και η λήξη τους ακολουθούν επίσημο τελετουργικό. Όμως, κατ' ουσίαν οι εκδηλώσεις τους διαρκούν δεκαπέντε ημέρες, με εθμικό χρονικό όριο την ολοκλήρωση των αντιστοίχων της εορτής του Ιωάννου του «Αποκεφαλιστού»⁴⁶ (πολιούχου της πόλης), που περιλαμβάνουν -συν τοις άλλοις- λιτάνευση της εικόνας του αγίου και νηστεία. Η επίσημη έναρξη των Γιορτών από τον εκάστοτε δήμαρχο γίνεται αμέσως μετά την 29^η Αυγούστου, πάντοτε Κυριακή, στην «κεντρική σκηνή» (βλ. παρακάτω) της πλατείας Μητροπόλεως, οπότε την επίσημη ομιλία-πρόσκληση του δημάρχου προς τους δημότες του και τους επισκέπτες να συμμετάσχουν στα δρώμενα του θεσμού ακολουθεί εθμικά η πρώτη μεγάλη συναυλία, με προσκεκλημένον συνήθως «επώνυμο» καλλιτέχνη, που σηματοδοτεί ταυτόχρονα την έναρξη της ευωχίας στις ψησταριές.

Άρα, οι Γιορτές πραγματοποιούνται στην αρχή του χειμώνα, αντίστροφα προς το πολιτισμικό γεγονός των Απόκριων, που σηματοδοτεί το τέλος του. Χαρακτηριστικά, με τη λήξη τους ορίζονται ως χρονικοτοπικό σημείο συνάντησης οι Απόκριες και αντίστροφα. «Θα βρεθούμε το Σεπτέμβριο, στις Γιορτές της Παλαιάς Πόλης» και αυτό αφορά τόσο στους επισκέπτες, οι οποίοι επανορίζουν

43. M. G. Sergis, «On the cultural biography of the things: Wall calendars of cultural associations in Greece. The Athens Naxiaot migrant associations' example (1980-2007)», *Erytheia* 36 (2015), σσ. 251-290.

44. Βλ. τα προγράμματα των εκδηλώσεων των ετών 1992-2013, Δήμος Ξάνθης, Ξάνθη.

45. [Χαιρετισμός Δημάρχου Ξάνθης] Μ. Στυλιανίδης, [Πρόγραμμα] *Γιορτές Παλαιάς Πόλης 2007, 19 Αυγούστου-9 Σεπτεμβρίου*, Δήμος Ξάνθης, Ξάνθη 2007, σ. 4.

46. Επιλέγουμε τη λαϊκή του προσωνυμία. Ορθή φυσικά είναι του «αποκεφαλισθέντος».

τη νέα τους συνάντηση, όσο και στην επίσημη πρόσκληση των φορέων οργάνωσης των δυο γιορτών-ορόσημων στο χωροχρονικό γίγνεσθαι της πόλης (Γιορτών και Απόκρεων).

Ως τις αρχές του 19^{ου} αιώνα, η δόμηση της πόλης αντανακλά τη θέση των κοινωνικών στρωμάτων σε σχέση με τη λειτουργία του καπνού, ουσιαστικά τις τάξεις των καπνεμπόρων και των καπνεργατών, στο «ενδιάμεσο» των οποίων παρεμβάλλονται οι μικροεπαγγελματίες και οι υπάλληλοι. Η Παλιά Πόλη, η οποία αποτελεί τον κύριο οικιστικό πυρήνα της Ξάνθης κατά την Οθωμανοκρατία (η νεώτερη πόλη χτίζεται μετά την έλευση των προσφύγων του 1922) οργανώνεται κατά γειτονίες (*μαχαλάδες*). Η γειτονιά, ως συνθετικό στοιχείο στην οργάνωση του οικισμού, είναι μια χωρική ενότητα μέσα στην οποία πραγματώνονται οι καθημερινές επαφές και η επικοινωνία των ανθρώπων. Ένας αριθμός από γειτονίες διαρθρώνονται γύρω από πυρήνες, συνήθως θρησκευτικά κέντρα, εκκλησίες ή τζαμιά. Από δυτικά προς ανατολικά του παλαιού οικισμού οργανώνονται οι ενορίες: του Αγίου Βλασίου (κτίστηκε το 1838), του Αγίου Γεωργίου (1835), του Ακαθίστου Ύμνου (1861), του Τιμίου Προδρόμου (Μητρόπολη, 1839), του Καβακίου (Παμμεγίστων Ταξιαρχών, 1834) και του Σαμακοβίου. Κάθε συνοικία αποτελεί χώρο διοικητικής οργάνωσης των χριστιανών με κέντρο διοίκησης το ναό⁴⁷.

Οι μουσουλμάνοι τουρκικής καταγωγής κατοικούν βόρεια και δυτικά του Αγίου Βλασίου (Σούννε Μαχαλά) και οι Πομάκοι γύρω από το Αχριάν τζαμί (Αχριάν Μαχαλάς). Πρόκειται για το βόρειο τμήμα του οικισμού, που κατοικείται σχεδόν στο σύνολό του από μουσουλμάνους, κυρίως Πομάκους. Τα σπίτια των πλουσίων οικογενειών δεν εντάσσονται σε σύνολα, έχουν ελεύθερη διάταξη και περιβάλλονται από μεγάλες αυλές, φέρουν χαρακτηριστικά της θρακικής ή της ευρύτερης βαλκανικής περιφέρειας, ενώ η ανάπτυξη του ευρωπαϊκού εμπορίου και η αστική αναδιοργάνωση του πληθυσμού διαμορφώνει τα οικοδομήματα με ευρωπαϊκές επιδράσεις. Ο γενικός σχεδιασμός εντάσσεται στο πλαίσιο του ευρύτερου πολιτισμικού χώρου της Ανατολής, με δύο κύριους ρυθμούς δόμησης του βορειοελλαδικού χώρου του 19^{ου}-αρχών 20^{ου} αι.: την παραδοσιακή λαϊκή αρχιτεκτονική και τον λόγιο αρχιτεκτονικό τύπο με ευρωπαϊκή προέλευση. Ας σημειωθεί η παρουσία επιβλητικών κατοικιών των αστών μουσουλμάνων, δυτικά του Αγίου Βλασίου. Επίσης εντοπίζονται διάσπαρτα μουσουλμανικά σπίτια, ανάμεσα σε χριστιανικά, βόρεια της συνοικίας Σαμακώβ. Οι Εβραίοι και οι Αρ-

---

47. Ενδεικτικά βλ. Χρύσα Μελκίδη, «Κοινωνικές ανακατατάξεις και επιπτώσεις τους στην πολεοδομική εξέλιξη της Ξάνθης κατά την Οθωμανική Περίοδο», *Θρακικά Χρονικά* 45 (1991), σσ. 13-28· Κ. Διαμαντίδης, Μ. Λαγού, «Οικονομικές και κοινωνικές διαστάσεις της διατήρησης της παλιάς Ξάνθης», *Θρακικά Χρονικά* 40 (1985), σσ. 124-138.

μένιοι κατώκησαν εκτός του παραδοσιακού ιστού⁴⁸.

Σύμφωνα με ιστορικές μαρτυρίες, το 1893⁴⁹ η κατά συνοικία σύσταση του χριστιανικού πληθυσμού παρουσιάζει την εξής εικόνα: πολυαριθμότερο εμφανίζεται το «Ουζούν Σοκάκι» (= «Μακρά γειτονιά», συνοικία του Ακαθίστου Ύμνου) με τη μεγαλύτερη έκταση, που συγκροτεί το πιο συμπαγές τμήμα του παλαιού οικισμού της Ξάνθης. Εκεί κατοικούν μεγαλέμποροι και καπνεργάτες με εσωτερικά όρια στη γειτονιά ανάμεσα στα σπίτια των καπνεμπόρων, που βρίσκονται στους κεντρικούς δρόμους, και των εργατών που είναι κτισμένα παραπλεύρως. Οι κάτοικοι της συνοικίας Καβακίου είναι καπνεργάτες, μικρέμποροι και μαγαζάτορες. Μικρότερη σε αριθμό η ενορία του Αγίου Βλασίου οριοθετείται από τα σπίτια των μεγαλεμπόρων και βρίσκεται πλάι σε εκείνη του Αγίου Γεωργίου, η οποία κατοικείται από μικροαστούς και επαγγελματίες. Τέταρτη σε πληθυσμό, η ολιγάριθμη συνοικία της Μητροπόλεως αποτελεί σημαντικό τμήμα της πόλης, με τα σπίτια των προυχόντων, και κέντρο το χώρο του Μητροπολίτη (Δεσποτικό), το ελληνικό και αυστριακό προξενείο, τα σχολεία Ματσίνη και Στάλιου.

Ο χώρος που επιλέγεται λοιπόν για την επιτέλεση των *Γιορτών* είναι ο παραδοσιακός χώρος της Π.Π. Υπαίθριος ως επί το πλείστον, «μέσα» σε γειτονίες, τα δρώμενα «διαδραματίζονται» κυρίως σε δρόμους, παραδρόμους, στενά και σοκάκια, όπου «στήνονται» και λειτουργούν περιστασιακά (καθ' όλην την εβδομάδα) ταβέρνες, ψησταριές, ενίοτε με ζωντανή μουσική μιας θεατρικά (και ενδυματολογικά) στημένης ορχήστρας που μεταφέρει τον θεατή (επί παραδείγματι) στον Μεσοπόλεμο, κάνοντας αιχμή για το ιστορικό και κοινωνικό παρελθόν της πόλης (Νέοι, με κοστούμια και καπέλα της εποχής εκείνης, αναλαμβάνουν να φέρουν εις πέρας μουσικολογικά την παράσταση). Χρησιμοποιούνται επίσης δημόσιοι χώροι, π.χ. παλιά θερινά σινεμά, αυλές δημοτικών σχολείων, εκκλησιών ή νεοκλασικών κτιρίων που περιήλθαν στη δικαιοδοσία του Δήμου (από τα μέσα της δεκαετίας του 1990 κ.ε.) και που λειτουργούν ως χώροι τέχνης ή δημόσιες υπηρεσίες. Τονίζουμε εδώ το έντονο φαινόμενο της *αλλαγής χρήσης χώρων*⁵⁰, τόσο σε μόνιμη βάση, όσο και σε περιστασιακή, που διαρκεί συνήθως όσο και οι *Γιορτές*. Στην πραγματικότητα αυτές *αναδιαμορφώνουν κατά τη διάρκειά τους ολόκληρο τον παραδοσιακό οικισμό σε πολλούς επιμέρους μι-*

48. Θ. Π. Εξάρχου, *Οι Εβραίοι στην Ξάνθη (ο κόσμος που χάθηκε, αλλά δεν ξεχάστηκε)*, ΠΑΚΕΘΡΑ, Ξάνθη 2001· Βλ. και Γαρυφ. Γ. Θεοδορίδου, «Αρχαϊκή Λαογραφία και Φωτογραφία...», ό.π.

49. Στ. Ιωαννίδης, «Ενορίες του 1893 στην Ξάνθη και οι προύχοντες της εποχής», στο Στ. Ιωαννίδης (επιμ.), *Βαρταλαμίδι*, τ. Α', Έκδοση Δήμου Ξάνθης, Ξάνθη 1994, σσ. 275-279.

50. Ειρ. Μίχα, «Ασφάλειες και ανασφάλειες στο δημόσιο χώρο της πόλης: σκηνοθεσίες και πολιτικές», *Γεωγραφίες*, 7 (2004), σσ. 112-117· Ντίνα Βαΐου, Κ. Χατζημιχάλης, *Με τη ραπτομηχανή στην κουζίνα και τους Πολωνούς στους αγρούς. Πόλεις, περιφέρειες και άτυπη εργασία*, Εξάντας, Αθήνα 1997.

κροχώρους συνεύρεσης ανθρώπων: πλάι στα σπίτια, στα παράθυρα, καταλαμβάνουν όλο το πεζοδρόμιο ή ένα μέρος του, τα σκαλοπάτια, τα κάγκελα των αυλών, τα παράθυρα των μονίμων κατοίκων. Το «δημόσιο» (λόγω της αναγκαιότητας επιτέλεσής τους) επεκτείνεται στο «ιδιωτικό» και το περικλείει «ασφυκτικά»⁵¹, σε τέτοιο σημείο που κατά τη διάρκεια των Γιορτών δυσχεραίνεται η πρόσβαση των μονίμων κατοίκων της Π.Π. στα σπίτια τους. Κατά μία έννοια γίνεται «κατάληψή τους» και η ζωή των ενοίκων «εκτοπίζεται». Με κέντρο τη βασική οδό πρόσβασης από την Μητρόπολη έως τη νέα πόλη, ακτινωτά, όπου υπάρχει «κενό» αξιοποιείται για να στηθεί ένα παράπηγμα και να τοποθετηθούν τραπέζια. Η «παραστασιακή» επιτέλεση του συνεχόμενου γλεντιού επικεντρώνεται δηλαδή σε ένα πανομοιότυπο «στήσιμο», με εξαίρεση, όπως ειπώθηκε, τα τρία-τέσσερα επιπλέον στέκια, τα οποία λειτουργούν ως ζαχαροπλαστεία ή μαπαράκια.

Εντός των ορίων του παραδοσιακού ιστού, ανάμεσα στις «υπαίθριες ταβέρνες», λειτουργούν σκηνές (*Κεντρική, Δημαρχείου, Νησάκι*), όπου «διαδραματίζονται» οι μεγάλες συναυλίες, οι θεατρικές παραστάσεις, τα λαογραφικά δρώμενα αναβίωσης, και «παίζουν» οι ορχήστρες δημοτικής, ρεμπέτικης και τζαζ μουσικής. Ο συνολικός δηλαδή χώρος επιτέλεσης των δρωμένων καθορίζεται εν πρώτοις από τις προαναφερθείσες σκηνές, ανάμεσα στις οποίες παρεμβάλλονται διάσπαρτοι (χωρίς φυσικά τη δυνατότητα του χωρικού διαχωρισμού / αποκλεισμού) οι πολυπληθείς «κύκλοι των κουτουκίων» των συλλόγων, με αναπόφευκτο αποτέλεσμα (όπως αναλύουμε παρακάτω) συνωστισμό ανθρώπων, ήχων και προσφερόμενων πολιτισμικών αγαθών, θέμα που προκαλεί ποικίλες και αντιφατικές αντιδράσεις στο κοινό της πόλης.

Τα καλλιτεχνικά γεγονότα και οι εικαστικές εκθέσεις «στεγάζονται» σε κάθε δημόσιο διαθέσιμο χώρο εντός του παραδοσιακού, π.χ.: *Α΄ Δημοτικό Σχολείο, Λαογραφικό Μουσείο ΦΕΞ, Δημοτική Πινακοθήκη, κτίριο ΠΑΚΕΘΡΑ*, και προσφάτως εκτός αυτού: στις *Καπναποθήκες* και στο *κτίριο της Ακαδημίας Θρακικής Τέχνης*.

Τον παραστασιακό χώρο διευρύνουν κάποιοι νέοι χώροι, πρότερον λειτουργικοί, αλλά επί μακρόν την τελευταία περίοδο κλειστοί, ανενεργοί. Αρχικά (την πρώτη δεκαετία των Γιορτών) επαναλειτούργησαν μόνο για την περίοδο αυτήν καταστήματα εγκαταλελειμμένα προ πολλού (π.χ. φούρνοι), εν συνεχεία μονιμοποιήθηκε η λειτουργία τους, συντελούσης και της υπόλοιπης ανάπτυξης

---

51. Από την πληθώρα της σχετικής βιβλιογραφίας βλ. ενδεικτικά Η. Hertzberger, *Μαθήματα για σπουδαστές της Αρχιτεκτονικής*, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Ε.Μ.Π., Αθήνα 2002· Η. Arendt, *Η ανθρώπινη κατάσταση (vita activa)*, μτφρ. Στέφ. Ροζάνης, Γεράσιμ. Λυκιαρδόπουλος, Γνώση, Αθήνα 1986· Μ. Γ. Σέργης, *Αστική Λαογραφία. Αναπαραστάσεις της Αθήνας (1880-1896) στο συγγραφικό έργο του Μιχαήλ Μητσάκη. Χώρος, κοινωνία, πολιτισμοί, ταυτότητες*, Ηρόδοτος, Αθήνα 2016, στο λήμμα δίπολο, διπολικές ταξινομήσεις («ημι-δημόσιο» - «ημι-ιδιωτικό» και ιδιωτικό - δημόσιο).

της Π.Π. (άνοιγμα χώρων διασκέδασης - μαπαράκια - αλλά και εικαστικών τεχνών, κλπ.). Αξιοπρόσεκτο είναι το ζήτημα των «ανοικτών» ναών καθ' όλη τη διάρκεια των *Γιορτών*, άλλη μια μορφή διεύρυνσης του σκηνικού χώρου τους. Θα ανέμενε ίσως κάποιος εντελώς διαφορετική τη στάση της Εκκλησίας. Ανοίγοντας τις πύλες τους στο εορτάζον (με καθαρά «κοσμικό ύφος») κοινό οι εκκλησίες (αρχικά οι κεντρικές, στη συνέχεια και τα παρεκκλήσια) ανέλαβαν οικειοθελώς και αυτοπροαιρέτως την προβολή της τοπικής ιστορίας, μέρους του πολιτισμικού κεφαλαίου της πόλης, και φυσικά την προβολή του πνευματικού της κόσμου, χωρίς να παραγνωρίζουμε την υπολανθάνουσα (την αναπόφευκτη ίσως) οικονομική διάσταση του όλου ζητήματος⁵².

Το «ακουστικό φορτίο» πληρούται από ορχήστρες ζωντανής μουσικής και εκκωφαντικές μουσικές όλων των ειδών (παραδοσιακές θρακιώτικες, δημοτικές, λαϊκές), ενώ έπεται ποσοτικά ο μοντέρνος μουσικός ήχος (τζαζ κλπ.). Ο διερχόμενος ακούει μια παρατεταμένη μουσική που επικαλύπτεται από άλλες, όπως και οι καπνοί ή οι οσμές που εκλύονται από τις παραπλεύρως ευρισκόμενες ψησταριές. Η καθολική διάχυση των παραπάνω πετυχαίνει όχι απλά μια ενοποίηση των μικροσυνόλων του χώρου, καθώς ακατανόητοι μεπερδεμένοι ήχοι-θόρυβοι⁵³, συνήθως τεχνολογικά αλλοιωμένοι, διαχέονται από όλες τις μεριές, συνθέτοντας τελικά ένα «επιθετικό» σκηνικό φαγητού και ήχου, αλλά συγχρόνως ένα συνονθύλευμα⁵⁴ στοιχείων δομικά χαρακτηρισολογικό, παράλληλο με τον πολυποίκιλο χαρακτήρα των φορέων. Έτσι, βασικό σημείο του χαρακτήρα των *Γιορτών* αποτελεί η οπτική, η ακουστική και η οσφρητική παράσταση του τύπου «το ένα μέσα στο άλλο», που συνίσταται στην καταλυτική πρόσμιξη ήχων, καπνών και μυρωδιάς ψημένου κρέατος⁵⁵.

52. Πρβλ. Μ. Γ. Βαρθούνης, «Λαϊκά θρησκευτικά πανηγύρια αθηναϊκών ενοριών», στο βιβλίο του *Νεωτερική ελληνική λαϊκή θρησκευτικότητα. Συναγωγή μελετών Θρησκευτικής Λαογραφίας*, Μπαρμπουνάκης, Αθήνα 2014, σ. 105.

53. Ενδεικτικά, R. Murray Schafer, *The soundscape: Our sonic environment and the tuning of the word*, Destiny Books, Rochester, Vermont 1994². D. Garrioch, «Sounds of the city: The soundscape of early modern european towns», *Urban History* 30:1 (2003) σσ. 5-25. Π. Πανόπουλος (επιμ.), *Από τη μουσική στον ήχο. Εθνογραφικές μελέτες των S. Feld, M. Roseman, A. Seeger*, Αλεξάνδρεια, Αθήνα 2005.

54. Γ. Κιουρτσάκης, «Παγκόσμια ισοπέδωση και τοπικές αντιστάσεις. Υποθέσεις και απορίες», στο Ευ. Γρ. Αυδίκος (επιμ.), *Κρήτη και λαϊκός πολιτισμός. Τοπικότητες: αντιστάσεις, μεταβολές και συνθέσεις*, Αθήνα: Ταξιδευτής, 2007, σσ. 41-48. Ε. Γ. Καψωμένος, «Οι τοπικοί πολιτισμοί στην εποχή της παγκοσμιοποίησης. Το πρόβλημα της επιβίωσης τους», ό.π., σσ. 23-31.

55. Πρβλ. μια άλλη διάσταση της «μνήμης των αισθήσεων» στο Μ. Γ. Σέργης, «Αγροτοαστικό δίπολο, μνήμη των αισθήσεων, συναισθήματα και πολιτική στα "Ναξιακά Χρονικά" του Νικηφόρου Μανδηλαρά και ειδικότερα στη στήλη τους "Ετσά κι αλλιώς κι αλλιώςτικα"», στον τόμο Β. Φραγκουλόπουλος (επιμ.), *Νικηφόρος Μανδηλαράς, μνή-*

Σταδιακά, με την πάροδο του χρόνου, ο αριθμός των συλλόγων που συμμετέχουν αυξήθηκε. Ως εκ τούτου, οι *Γιορτές* κάθε χρόνο αποκτούν υψηλή χωροτοπική διασπορά⁵⁶, αφού βγαίνουν έξω» από τον παραδοσιακό ιστό, στα πάρκα και στους «κενούς» χώρους της νέας πλέον πόλης, «στα όρια» ή «εκτός ορίων» της παλαιάς. Προσεγγίζουν δηλαδή όλο και περισσότερο το στυλ των Απόκρεων, τόσο χωροτοπικά, όσο και χαρακτηρισολογικά, αφού αφ' ενός επεκτείνονται στο χώρο, αφ' ετέρου κατά τα τελευταία τρία χρόνια συμμετέχουν σ' αυτές (*Γιορτές*) πραγματευτές της πλατείας Αριστοτέλους της Θεσσαλονίκης, πωλητές λουκουμάδων, «μαλλιού της γριάς», μια αδιανόητη για τα πρώτα χρόνια του θεσμού συνύπαρξη.

Η κίνηση του πλήθους είναι διττή: ένα ανάμεικτο σκηνικό καθισμένων στα τραπέζια συμμετεχόντων και ταυτόχρονα ένα πλήθος ορθίων ανθρώπων, που πηγαиноέρχεται ανάμεσά τους και συνωθείται με τους υπολοίπους (τη «στατική» πλευρά της εικόνας): μια συνεχής μάζα αργόσυρτα κινουμένων και ταυτόχρονα ακινήτων ανθρώπων.

Επιμέρους χαρακτηριστικά τους

1. Συμμετέχει περίπου ο μισός πληθυσμός της πόλης, εφόσον το μουσουλμανικό τμήμα του αυτο-αποκλείεται, γεγονός που υπαγορεύεται ίσως από μια αντίληψη ταυτότητας / ετερότητας / ορίων, διαφορετικότητας, αφού

- στον συγκεκριμένο ιστορικό χώρο δεν αποτέλεσαν ποτέ εξουσιαστική ομάδα

- το όλο κλίμα που περιγράψαμε δεν συνάδει με το οικείο πολιτιστικό ήθος τους, στο οποίο θεωρούν ότι δεν έχουν θέση (π.χ., δημόσια συμμετοχή γυναικών σε γλέντι, ποτό, χορό, κραιπάλη κλπ.). Πάντως ας τονισθεί ότι η συμμετοχή τους στις εκδηλώσεις των Απόκρεων είναι αισθητή, μεγαλύτερη αυτής των *Γιορτών*. Γενικότερα, κατά τις Απόκριες αποτελούν τους κατεξοχήν «καταναλωτές» (ως απλοί παρατηρητές) των αναβιούμενων θρακικών εθίμων (π.χ. θρακιώτικου γάμου), ενδεχομένως λόγω κάποιας οικειότητας που αποπνέουν οι «παρελθόντες» πολιτισμοί των δυο λαών

- η καθολική κατανάλωση χοιρινού κρέατος ως κατεξοχήν προσφερόμενου εδέσματος στις *Γιορτές* μοιραία αποτρέπει⁵⁷ τον μουσουλμανικό πληθυσμό από

μης ένεκεν. Κείμενα για την ιστορία, την κοινωνία, την οικονομία, την πολιτική, τον πολιτισμό και τους θεσμούς, Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου, Αθήνα 2013, σσ. 395-426, όπου και παλαιότερη βιβλιογραφία.

56. Βλ. Ντόρα Κόνσολα - Ι. Ιωαννίδης, «Πολιτιστικοί θεσμοί...», ό.π., σ. 238.

57. M. Harris, *Η ιερή αγελάδα κι ο βδελυρός χοίρος. Αινίγματα της διατροφής και του πολιτισμού* (The sacred cow and the abominable pig), μτφρ. Ν. Κωνσταντόπουλος, Αθήνα Τροχαλία 1989 (α' αγγλική έκδοση: Touchstone, 1987): Γαρυφ. Γ. Θεοδοωρίδου, *Οι τρόποι διατροφής ως συστήματα πολιτισμικών σχέσεων, διαφοροποιήσεων και ανταλ-*

την «ανοιχτή» συμμετοχή του ως κοινού – καταναλωτή ή περισσότερο ως συμμετόχου στα δρώμενα. Το 2013 για πρώτη φορά με τη συμμετοχή του Συλλόγου «Ξενιτεμένοι» υπήρξε ένα «άνοιγμα» στο προσφερόμενο είδος κρέατος: έξυπνοι επιχειρηματίες επινόησαν την εισαγωγή κρέατος από κοτόπουλο για τα «καθιερωμένα σουβλάκια» (οι φορείς είναι Πομάκοι κι αυτό δεν αποτελεί τυχαίο γεγονός της επιλογής). Πάντως οι «Ξενιτεμένοι» απέκρυσαν την ταυτότητά τους σε ερώτηση τής εδώ υπογραφομένης.

Εξαίρεση στα παραπάνω αποτελεί ο γυναικείος σύλλογος της Κοτύλης, που εδώ και τουλάχιστον οχτώ χρόνια έχει τη δική του παρουσία, με την πώληση των πολιτισμικών του προϊόντων σε ένα κιόσκι: συνήθως μαντίλες και τροφικά εδέσματα του χωριού του, όλα διακριτά στοιχεία του πομακικού πολιτισμού. Η παρουσία άλλων φορέων και συμμετεχόντων από τον μουσουλμανικό κόσμο είναι σποραδική. Εντούτοις, συν τω χρόνω, φαίνεται πως υπάρχει γενικότερα μια μεγαλύτερη *εξοικείωση*.

2. Οι *Γιορτές* συνδέονται με την τοπική ιστορία (του καπνού) και την αστική διάρθρωση των χρόνων της καπνικής ακμής⁵⁸. Ταυτόχρονα συνδέονται με την «παράδοση» («ανακάλυψη») του θρακιώτικου χωρικού παρελθόντος, του πολιτισμού της υπαίθρου-folk), που ομολογουμένως δεν είχε καμία σχέση με την αστική Ξάνθη. Εντούτοις «καταναλώνεται» ως προσφερόμενος πολιτισμός κατά κόρον, γεγονός που οφείλουμε να αναζητήσουμε το αίτιό του στην προαναφερθείσα πληθυσμιακή μετακίνηση χωρικών στην πόλη.

3. Οι *Γιορτές* έχουν *διαβατήριο χαρακτήρα στην έναρξη των παραγωγικών δραστηριοτήτων του χειμώνα*. Με σαφείς διαστάσεις βιολογικής και ψυχολογικής εκτόνωσης, σηματοδοτούν το τέλος του καλοκαιριού, θα μπορούσαμε να τις αποκαλέσουμε *διαβατήρια τελετουργία*⁵⁹, που στοχεύει σε μια ψυχαγωγική και σαφώς ψυχοθεραπευτική εκτόνωση του λαού, εν όψει των υποχρεώσεών του για τον επερχόμενο χειμώνα, με κύριο «όπλο» την διασκέδαση.

– λειτουργούν υποστηρικτικά (οικονομικά, χαρακτηρισολογικά και ως σημείο συνάντησης) προς τον θεσμό των Απόκρεων, άλλης *διαβατήριας περιόδου* στην αρχή της άνοιξης, ουσιαστικά αποτελούν τον «αντίποδά» τους. Βέβαια ο θεσμός των *Θρακιικών Λαογραφικών Γιορτών*⁶⁰ είναι παλαιότερος, και κατά μία έννοια

λαγών. Οργάνωση της δίαιτας στους χριστιανικούς και μουσουλμανικούς πληθυσμούς της πόλης της Ξάνθης: ταυτότητα και ετερότητα, εγγύτητα και απόσταση. Αδημοσίευτη μεταπτυχιακή εργασία, που εκπονήθηκε στο Τμήμα Νεότερης και Σύγχρονης Ιστορίας και Λαογραφίας του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη 1998.

58. Στ. Ιωαννίδης, «Η Ξάνθη και τα καπνά της...», ό.π.

59. Για τη σχετική βιβλιογραφία βλ. Μ. Γ. Σέργης, *Διαβατήριες τελετουργίες στον Μικρασιατικό Πόντο (μέσα 19^{ου} αιώνα - 1922): γέννηση, γάμος, θάνατος*, Ηρόδοτος, Αθήνα 2007.

60. Γαρυφ. Γ. Θεοδωρίδου (2011), «Το σύγχρονο ξανθιώτικο καρναβάλι», *Ελευθεροτυπία, Έντυπη έκδοση. Βιβλιοθήκη* (5.3.2011).

διεκδικεί την πατρότητα των *Γιορτών*. Οι φορείς των δύο «μεγάλων συναντήσεων» είναι οι ίδιοι και η πρότασή μας σε μια μετέπειτα θεώρηση είναι να ιδωθούν οι δυο θεσμοί *εν σχέσει, εξαρτήσει και στενή αλληλεπιδράσει*.

4. Αποκτούν υπερτοπικό χαρακτήρα, με την ευρεία συμμετοχή λαογραφικών συλλόγων (που μεταφέρονται από τη γενέτειρά τους για να συμμετέχουν ως φορείς) και με την συρροή επισκεπτών από όλη την Ελλάδα. Η δημοσιότητά τους «ξεφεύγει» από τα στενά όρια του νομού και επεκτείνεται σε πανελλήνιο επίπεδο· μέχρι πρότινος διαφημιζόνταν από τα κρατικά κανάλια, αφού απευθύνονται σε υπερτοπικό κοινό.

5. Αξιοποιούν τη σύγχρονη καλλιτεχνική παραγωγή (πανελλήνια μεταφορά μουσικοθεατρικών και εικαστικών παραστάσεων) και αναδεικνύουν την τοπική δημιουργία. Συνεπώς, λειτουργούν όχι μόνο ως έναυσμα για την καλλιτεχνική έκφραση επωνύμων δημιουργών, αλλά και πλείστων ανωνύμων κάθε ηλικίας και πεδίου. Ο καθένας εκφράζεται σε όποιον καλλιτεχνικό τομέα έχει δυνατότητες, τα παιδιά προεξάρχουν σ' αυτήν την πρόκληση (με μότο «ζωγραφίζουμε, κατασκευάζουμε, μαγειρεύουμε»), οι φοιτητές με το σύλλογο τους «Γέφυρα» δηλώνουν εύγλωττα την πρόθεσή τους για συμμετοχή στη ζωή της πόλης. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελούν τα διαδραματιζόμενα στη σκηνή «Νησάκι», όπου, ως διοργανωτές η ΦΕΞ, η Ακαδημία Θρακικής Τέχνης και άλλες ιδιωτικού φορέα καλλιτεχνικές ομάδες (οι οποίες έχουν ενεργό δράση καθ' όλη τη διάρκεια του έτους) παρουσιάζουν μεν την καλλιτεχνική παραγωγή τους υπό τύπον εκθέσεων, αφετέρου διοργανώνουν διάφορα events (όπως τα αποκαλούν), προσκαλώντας τα παιδιά της πόλης και τους επισκέπτες να διασκεδάσουν και να ψυχαγωγηθούν *με προσωπικές τους δημιουργίες*.

6. Ως εθιμικά πλέον προσδιορισμένη συλλογική διαδικασία, σημειώνονται οι αναπόφευκτες μεταλλαγές των *Γιορτών* στο πέρασμα του χρόνου: κατά την έναρξή τους (1991-1995 περίπου) σύμφωνα με προφορικές μαρτυρίες «άφηναν χώρο στο συναίσθημα», οι «οικοδοσπότες» συμμετείχαν στο γλέντι και υπήρξε μια καθολική ευωχική μέθεξι. Από τα μέσα του 1990 κ.ε., η εργασία των συλλόγων (οι οποίοι αυξήθηκαν κατακόρυφα σε αριθμό) έχει αποκτήσει πιο «επαγγελματικό» χαρακτήρα λόγω του όγκου των συμμετεχόντων και φυσικά του επιδιωκόμενου σκοπού, που είναι η όσο το δυνατόν μεγαλύτερη οικονομική απόδοση των *Γιορτών*. Όσο διαρκούσε η εποχή της «ευημερίας της ελληνικής οικονομίας» (έως το 2008), η συσσώρευση χρημάτων στους συλλόγους ήταν μεγάλη. Με την πρόσφατη οικονομική κρίση, θα αναμέναμε ο θεσμός να περάσει δυσκολίες, αντιθέτως, με κάποια προσαρμογή στις τιμές, εντείνει τα χαρακτηριστικά του, ενισχύεται και παγιώνεται.

Η σύγχρονη εκδοχή τους, με παγιωμένη πλέον αισθητική και τα χαρακτηριστικά που προαναφέρθηκαν, μας οδηγεί σε ορισμένες σκέψεις:

(α) νέα τοπικότητα⁶¹

Αποκρυσταλλώνεται μια *νέα τοπικότητα* πολιτισμικά στην πόλη; τούτο οφείλουμε να το εξετάσουμε συναρτήσει του προβαλλομένου πολιτισμού, ιδωμένου όμως μέσα από τις ιστορικές τομές του θεσμού. Εξηγούμε: όταν ξεκίνησαν οι *Γιορτές* (από το 1991 έως το 1994-95), η προοπτική της «αναβίωσης» του αστικού πολιτισμού των περιόδων της καπνικής ακμής της πόλης έδινε το βασικό στίγμα, το οποίο διατηρείται έως σήμερα στον επίσημο λόγο των τοπικών αρχόντων: «Σας καλούμε να ταξιδέψετε στο χρόνο (...) στα πλακόστρωτα σοκάκια (...), στο πανηγύρι θύμησης και πολιτισμού», «ο επισκέπτης να αφουγκραστεί εκείνη την περίοδο ακμής», «πανηγύρι της ελληνικότητας»⁶² (ειδικά ο τελευταίος χαρακτηρισμός, με τον «ταλαιπωρημένο» όρο). Εν τούτοις, από το 1995 κ.ε. (στη σύγχρονη διατύπωση και θεσμική παγίωση των *Γιορτών*) το κύριο δομικό συστατικό είναι αυτό του *συνονθυλεύματος*, της σύνθεσης των δύο βασικών αξόνων «αστικού και λαϊκού ή popular» μέσω της συνεχούς και ταυτόχρονης συνύπαρξης ετερόκλητων στοιχείων:

Αφενός ενός βιωμένου πολιτισμού μνήμης του γηγενούς πληθυσμού της Π.Π., στον οποίο λειτουργεί ό,τι έχει αποκληθεί *δομική νοσταλγία των αστών*⁶³. Δεν

61. Βλ. ενδεικτικά Μ. Γ. Σέργης, *Ακκληρήματα. Οι αλληλοσατιρισμοί ως όψεις της ετερότητας στην αρχαία και τη νεότερη Ελλάδα*, Αντ. Αναγνώστου, Αθήνα 2005, σ. 55, σημ. 118, όπου σχετική βιβλιογραφία περί τοπικότητας (locality)· ο ίδιος, «Τοπική ταυτότητα, όψεις της κοινωνικής ζωής, “συνέχειες” και “μεταβολές” του “παραδοσιακού”»: Η περίπτωση του Μεσοχωρίου Καρπάθου στη δεκαετία του 1950», στα *Πρακτικά του Γ' Διεθνούς Συνεδρίου Καρπαθιακής Λαογραφίας (αφιερωμένο στη μνήμη του ακαδημαϊκού Γεωργίου Μ. Μιχαηλίδη-Νουάρου)*, Κάρπαθος 22-26 Μαρτίου 2006, Αθήνα 2008, σσ. 873-903.

62. Βλ. αντίστοιχα [Χαιρετισμός Προέδρου ΔΕΑΞ] Μ. Φανουράκης, [Πρόγραμμα] *Γιορτές Παλιάς Πόλης 2007, 19 Αυγούστου 9 Σεπτεμβρίου 2007*, Δήμος Ξάνθης, Ξάνθη 2007, σ. 5 [Χαιρετισμός Δημάρχου Ξάνθης] Μ. Στυλιανίδης, [Πρόγραμμα] *Γιορτές Παλιάς Πόλης 2003, 31 Αυγούστου-7 Σεπτεμβρίου 2003*, Δήμος Ξάνθης, Ξάνθη 2003, σ. 5 Εριφ. Γαλλή, ό.π., σ. 6.

Για την «ταλαιπωρημένη» αυτήν έννοια βλ. ενδεικτικά Δ. Γ. Τσαούσης (επιμ.) *Ελληνισμός και Ελληνικότητα. Ιδεολογικοί και βιοματιικοί άξονες της νεοελληνικής κοινωνίας*. Βιβλιοπωλείον της «Εστίας». Αθήνα 1983· Ινστιτούτο Μεσογειακών Σπουδών, *Μοντερνισμός και Ελληνικότητα*. Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, Ηράκλειο, 1997· Α. Collard, «Οι ανισότητες του μετασχηματισμού σε ένα Ελληνικό ορεινό χωριό (Στερεά Ελλάδα: Ευρυτανία)», στον τόμο Στ. Δαμιανάκος (εισαγωγή - επιμέλεια), *Διαδικασίες κοινωνικού μετασχηματισμού στην αγροτική Ελλάδα*, πρόλογος Β. Φίλιας. Έκδοση του Εθνικού Κέντρου Κοινωνικών Ερευνών, Αθήνα 1987, σσ. 347-350· Δ. Τζιόβας, *Οι μεταμορφώσεις του εθνισμού και το ιδεολόγημα της Ελληνικότητας στο Μεσοπόλεμο*, Εκδόσεις Οδυσσεάς, Αθήνα 1989, 19 κ.ε.

63. M. Herzfeld, *Cultural intimacy. Social poetics in the nation-state*, New York, 1997.

λησμονεί δηλαδή πως αυτός ο χώρος και ο πολιτισμός του (συνδέουν «αιτιολογικά» τις έννοιες) «γέννησαν» τον Μάνο Χατζηδάκι. Ο μεγάλος μουσικοσυνθέτης είναι γι' αυτούς σύμβολο, σημείο αναφοράς στις συγκρίσεις τους. Η άποψη αυτή συνάδει επίσης με τις αναπαραστάσεις των λογίων της πόλης⁶⁴ ή των ανθρώπων παρομοίου αισθητικής, οι οποίοι επισκέπτονται ή διοργανώνουν ή συμμετέχουν παντοιοτρόπως στις *παράλληλες εκδηλώσεις* (εκθέσεις, βιβλιοπαρουσιάσεις, περιπάτους με σαφείς ιστορικές αναφορές, καλλιτεχνικά γεγονότα, νέες εικαστικές δημιουργίες κλπ.). Από την επιτόπια έρευνα εξάγεται ως συμπέρασμα ότι κατ' αυτούς (και το *λόγιο* ή *νοσταλγικό* πνεύμα με το οποίο θεώνται το ζήτημα) η όλη παραστασιακή επιτέλεση δεν συνάδει με την αισθητική, το ιστορικό παρελθόν και τις μνήμες της Π.Π. Εξάλλου, από την πολυετή επιτόπια έρευνα τής εδώ υπογραφομένης στο εν λόγω πεδίο (με συμμετοχική παρατήρηση) και τα ιστορικά τεκμήρια την εποχή της ακμής του προβαλλόμενου ξανθιώτικου πολιτισμού εξάγεται ότι υπήρχαν σαφέστατες διαχωριστικές γραμμές μεταξύ αστικού πολιτισμού και πολιτισμού της υπαίθρου, εκφρασμένες οπωσδήποτε και με την χωρική απόσταση.

Αφετέρου, σταδιακά, η παραπάνω αναφερόμενη χωρική και ιδεολογική απόσταση, όχι μόνον έχει καταργηθεί, αλλά (εν ονόματι «της αυθεντικής αναβίωσης» του χωρικού λαογραφικού παρελθόντος ως κατεξοχήν κατάλληλου σε μια ιστορική αναδρομή), παρατηρείται από το τέλος της δεκαετίας του 1990 κ.ε.⁶⁵ «εξάπλωση» του χωρικού πολιτισμού. Ο χώρος της Π.Π. διευρύνεται ιδεολογικά, αισθητικά, από «ξανθιώτικος» γίνεται και «θρακιώτικος»⁶⁶, στις *Γιορτές* λοιπόν

64. Οι *λόγιοι* (ανέκαθεν) δεν είναι ιδανικοί μεσολαβητές στην προσπάθεια του λαογράφου να χαρτογραφήσει τις εξελίξεις στα λαϊκά θέματα (το γνωστό «σύμπλεγμα του λογιωτακισμού»), αναφέρει στην εδώ εργασία του ο Μ. Γ. Σέργης. Τοπικοί *λόγιοι* και παλαιοί φορείς του δρωμένου στην «ιστορική» του (την κατ' αυτούς αυθεντική) διάσταση επιδεικνύουν θαυμαστή ιδεολογική συμπόρευση (συνήθως) σε τέτοιου είδους εκτιμήσεις. Βλ. επίσης τον *ηγεμονικό* λόγο της Τοπικής Αυτοδιοίκησης: [Χαιρετισμός Δημάρχου Ξάνθης] Φ. Α. Αμοιρίδης, [Πρόγραμμα] *Γιορτές Παλιάς Πόλης 1994...*, ό.π.: «Με τον σεβασμό που αρμόζει, αφιερώνουμε τις εκδηλώσεις των Γιορτών παλιάς Πόλης, στη μνήμη του μεγάλου Έλληνα μουσικοσυνθέτη Μάνο Χατζηδάκι. Η Παλιά Πόλη υμνεί τον καλλιτέχνη που γεννήθηκε σ' αυτήν, τον άνθρωπο που την αγάπησε. "Η γειτονιά των ονείρων" τιμά το μεγάλο της τέκνο».

65. Ιστορική συγκυρία που συμπίπτει με την αλλαγή του πληθυσμιακού χαρακτήρα της πόλης.

66. Το αντίστροφο συμβαίνει με τις *Θρακικές Λαογραφικές Εορτές*, που ξεκινούν το 1968 και το 1990 μετονομάζονται σε *Ξανθιώτικο Καρναβάλι*, αλλάζοντας καθολικά χαρακτηριστήρα, με τη συμμετοχή των συλλόγων τους, κατά το πρότυπο του πατρινού. Περισσότερα στο Γαρυφ. Γ. Θεοδωρίδου, *Αποκρηάτικες ενθυμήσεις της Ξάνθης. Η ιστορία ενός θεσμού. Μέρος Α' (1966-1990)*, *Θρακικές Λαογραφικές Εορτές - Ξανθιώτικο Καρναβάλι*, Δήμος Ξάνθης, Ξάνθη 1997.

αρχικά κάνουμε λόγο για «συνύπαρξη», εντούτοις, συν τω χρόνω, και επειδή η ανταπόκριση του κοινού ήταν μεγάλη, εντοπίζουμε το φαινόμενο της «σάρωσης» (με την έννοια της αλλαγής του χαρακτήρα του πολιτισμού που επιλέγεται να προβληθεί και να καταναλωθεί).

Κατά την τελευταία δεκαετία της μετακίνησης του χωρικού πληθυσμού, έχουμε λοιπόν έναν νέο αυτοπροσδιορισμό της πόλης, που συναρτάται με τις μεταφερόμενες ταυτότητες, τα νέα ήθη και έθιμα των μικρο-ομάδων, τα οποία από το χωριό «μετατοπίζονται», εντάσσονται και λαμβάνουν χώρα στο πλαίσιο των Γιορτών στην πόλη, ως νέα της ταυτότητα και νεο-πολιτισμός της. Εξάλλου οι παράγοντες όπως η επιτυχία, η μεγάλη μέθεξη του κοινού και η υψηλή οικονομική απόδοση, φυσικά έπαιξαν καθοριστικό ρόλο στην καθιέρωση του προσφερόμενου πολιτισμού συγκεκριμένης αισθητικής⁶⁷. Ας σημειωθεί ότι, η τοπική πολιτική βούληση (εξάλλου, οι τοπικοί παράγοντες της πόλης κατάγονται από την θρακιώτικη ύπαιθρο) διείδαν τη συνταγή της επιτυχίας και ώθησαν στην καθιέρωσή της. Έτσι ολόκληρος ο πληθυσμός της πόλης απολαμβάνει θέαμα και συμμετοχή, περιφερόμενος ή καθήμενος στον μεγάλο όγκο των «κουτουκιών», που αναμφισβήτητα προσδιορίζει καταλυτικά τον χαρακτήρα των γιορτών πίσω από την επίφαση του ιστορικού παρελθόντος. Στην πραγματικότητα η Π.Π. παραμένει μόνο ένα ιστορικό σκηνικό-σημείο στο χώρο, ανασκευασμένο «προς πάσαν χρῆσιν», απλώς με αιχμές και στεγάζει μια νέα συλλογικότητα που στο πλαίσιο του «ανταμώματος» (περιστασιακού, αλλά και μόνιμου ως δομικού στοιχείου των νέων συνθηκών) καθιερώνει μια νέα πολιτισμική πραγματικότητα, μια νέα τοπικότητα, που τείνει να αποκτήσει μορφή πολιτισμικής έκφρασης-κανόνα. Είναι ένας *popular* πολιτισμός.

Ίσως θα μπορούσαμε εξ αφορμής του πρόσκαιρου χαρακτήρα των Γιορτών να αποκαλέσουμε ειδικά τον χώρο της Π.Π. ως μια «πρόσκαιρη ετεροτοπία»⁶⁸ (την εικόνα των γιορτών εν σχέσει με το αναπαριστώμενο ιστορικό παρελθόν της πόλης, το αναπαραγόμενο και προβαλλόμενο από τις αναπαραστάσεις των λογίων και τις ιστορικές πηγές) ή έναν «πρόσκαιρο μη τόπο»⁶⁹ όσον αφορά του-

67. Βλ. [Χαιρετισμός Δημάρχου Ξάνθης], Μ. Στυλιανίδης, [Πρόγραμμα] *Γιορτές Παλιάς Πόλης 2006...*, ό.π.: «Γιορτές που έδωσαν και δίνουν το βροντερό παρόν στα πολιτιστικά δρώμενα της χώρας μας, αλλά και της ευρύτερης περιοχής της βαλκανικής, μιας και η μοναδικότητά τους και η μαγεία που αποπνέουν, σαγηνεύουν και τους πιο δύσπιστους. Χρόνο με το χρόνο, οι εν λόγω γιορτές, οι οποίες στοχεύουν στη διάσωση και προβολή της πολιτιστικής μας κληρονομιάς, αλλά και του μοναδικού σε κάλλος και αρχιτεκτονική οικισμού, προσελκύουν χιλιάδες επισκεπτών από κάθε γωνιά της πατρίδας μας».

68. M. Foucault, «Des espaces autres», στο *Dits et écrits*, v. II, Gallimard, Paris 2001, σσ. 1571-1581· Βλ. τώρα M. Foucault, *Ετεροτοπίες και άλλα κείμενα*, μετάφρ. Τ. Μπέτζελος, Πλέθρον, Αθήνα 2012, σσ. 255-270.

69. M. Augé, *Non places. Introduction to an Anthropology of supermodernity*, Verso, London 1995.

λάχιστον στην πρόσληψή της από τους «γηγενείς» κατοίκους της. Λαμβάνοντας υπ' όψιν και την παρουσία των προαναφερθέντων συλλόγων Εβραίων, Χρυσουπολιτών και άλλων Θρακιωτών που μεταφέρονται από τον τόπο τους και δρουν εντός του περιγραφόμενου πλαισίου. Εννοείται ότι για το υπόλοιπο τμήμα των συμμετεχόντων, η έννοια που αναλύουμε στην ενότητα αυτή (*δομική νοσταλγία*) δεν ισχύει.

Όπως αναφέρθηκε και οι μόνιμοι κάτοικοι της υπόλοιπης πόλης αγνοούσαν τον ιστορικό ιστό της (έως τη δεκαετία του 1990) και τον γνώρισαν με αφορμή τις *Γιορτές* του, που ερήμωσε πριν την «ανακάλυψή» του ως αιχμής του δόρατος της ανάπτυξης της πόλης. Το φαινόμενο μας υποβάλλει κάποιες σκέψεις: οι *Γιορτές* έχουν καθιερωθεί στη *λαϊκή συνείδηση* ως διασκέδαση, ευκαιρία για σύναψη παντοδαπών κοινωνικών σχέσεων, εκτόνωση βιοτονωτική, σε διαφορετικό ύφος εν σχέσει προς τον «ανάστροφο κόσμο» των Απόμερων⁷⁰ και το πανάρχαιο ήθος τους: συνιστούν μια *λαϊκή εκδήλωση με πολλαπλές εκφάνσεις*. Εδώ θεωρούμε πως αντιπαλεύει το *λαϊκό* με το *λόγιο* αντιστρόφως του συνήθους (η *Μεγάλη Παράδοση* με την *Μικρή* για να χρησιμοποιήσουμε γνωστούς θεωρητικούς όρους⁷¹): ενώ συνήθως το *λόγιο* προσπαθεί να επιβληθεί στο *λαϊκό*, εδώ παρατηρούμε την αντιστροφή της σχέσης.

(β) αναπαραστάσεις «αυθεντικότητας»;

Από τα παραπάνω εξάγεται ότι ο παλαιός οικισμός της πόλης ήταν γειτονία και ποτέ «γλεντότοπος» (κατά το «πανηγυρότοπος»). Ο χώρος αυτός είναι εκεί στη σύγχρονη «αυθεντικότητα» που απέκτησε με τις παρεμβάσεις σ' αυτόν κατά τις τελευταίες δύο δεκαετίες⁷², χρησιμοποιείται τελικά ως *παραστασιακό σκηνικό* και μόνον, που καλείται να δημιουργήσει *συναισθήματα* και ίσως να μεταθέσει το πλήθος *χρονικά* προς την απολεσθείσα αυθεντικότητα της αιχμής του. Στην ουσία, εκτός από την έγερση ενός κάποιου φαντασιακού παρελθόντος, υπογραμμισμένου μόνο μέσα από τον οικισμό, όλα συγκλίνουν στην σκηνοθεσία του καθολικού συμποσιασμού. Πρόκειται για οδηγούς σκέψων-έξων (*habitus*,

70. Β. Πούχνερ, *Λαϊκό θέατρο στην Ελλάδα και στα Βαλκάνια (συγκριτική μελέτη)*, Πατάκη, Αθήνα 1988, σσ. 50, 52, 78.

71. Βλ. P. Burke, «We, the people: popular culture and popular identity in Modern Europe» στο S. Lash, J. Friedman (επιμ.), *Modernity and identity*, Oxford UK - Cambridge, USA Blackwell 1992, σσ. 293-308.

72. Πρβλ. Σέργης, Μ. Γ., «Τοπική ταυτότητα, όψεις της κοινωνικής ζωής, “συνέχειες” και “μεταβολές” του “παραδοσιακού”»: Η περίπτωση του Μεσοχωρίου Καρπάθου στη δεκαετία του 1950», στα *Πρακτικά του Γ' Διεθνούς Συνεδρίου Καρπαθιακής Λαογραφίας (αφιερωμένο στη μνήμη του ακαδημαϊκού Γεωργίου Μ. Μιχαηλίδη-Νουάρου)*, Κάρπαθος 22-26 Μαρτίου 2006, Αθήνα 2008, σσ. 873-903.

κατά Μπουρντιέ)⁷³ που πετυχαίνουν την προσήλωση του μέσου κοινού.

Εντούτοις, την αίσθηση του «αυθεντικού» επιχειρούν να αναπαραστήσουν επίσης οι επιμέρους τοπικοί θρακιικοί πολιτισμοί, που μεταφέρουν το δικό τους τοπικό (local) τρόπο γλεντιού σε νέο περιβάλλον. Π.χ.: «οι Σαρακατσάνοι φέρουν τα κλαρίνα τους, οι Πόντιοι τον κεμετζέ τους, οι Θρακιώτες την γκάϊντα, και διασκεδάζουν ολονυχτίς», κατά τις αφηγήσεις των πληροφορητών. Είναι ένα ενδιαφέρον παράδειγμα η όλη διαδικασία του γλεντιού. Πρόκειται κατ' ουσίαν για μια μεταφορά των σύγχρονων τρόπων διασκέδασης που συναντώνται σε γάμους και πανηγύρια των Ποντίων, των Σαρακατσάνων, παλαιότερα των Θρακιωτών. Εάν πρόκειται για συλλόγους του καρναβαλιού, που σημαίνει ότι τα μέλη τους είναι κάτοικοι της πόλης με διαφορετική καταγωγή-προέλευση, άρα υπάρχει και εδώ ένα συνονθύλευμα ανθρώπων, ενδεχομένως να επιλέξουν μια ορχήστρα με λαϊκή ή ρεμπέτικη μουσική για να σκηνοθετήσουν τη δική τους παράσταση πολιτισμού.

Ακόμη, επί παραδείγματι, οι γυναίκες του αντίστοιχου συλλόγου Γενισέας ζυμώνουν «παραδοσιακά» εδέσματα (ποντιακά πιροσκι) επί τόπου, τα τηγανίζουν ενώπιον των πελατών, στήνουν δηλαδή ένα θαυμαστό σκηνικό επιτέλεσης, δημιουργώντας και πωλώνοντας σε ακριβή τιμή (πώς αλλιώς θα πληρωνόταν το «παραδοσιακό»;) δείγματα της οικείας διατροφικής παράδοσης. Το τονισμένο (πιο πάνω) ενώπιον δηλώνει προφανώς την έξοδο της παρασκευής της τροφής από την ιδιωτική κουζίνα / μαγειρείο / «μέσα», προς το δημόσιο χώρο / «έξω», προς δημόσια θέαση του «αυθεντικού», με στόχο την διέγερση της μνήμης, τη νοσταλγία αλλά με σαφές κίνητρο την προσέλκυση αγοραστών. Ας επισημάνουμε και τη λειτουργία στο «καταναλωτικό κοινό» του απρόσμενου, του ξαφνικού που δημιουργεί ίσως η θέα των παραπάνω εικόνων. Μετά την «επιτυχή συνταγή», τις ακολούθησαν οι Πόντιες του αντίστοιχου συλλόγου της Ξάνθης, οι οποίες παρασκευάζουν με τον ίδιο τρόπο «πιροσκι», ένα από τα διακριτικά στοιχεία της ποντιακής πολιτισμικής ταυτότητας· αλλά και ο Σύλλογος Γυναικών Ξάνθης (η επιτυχία των παραπάνω τις ώθησε στην παρασκευή και πώληση ενός αντίστοιχου εδέσματος). Από την πλευρά τους οι γυναίκες του συλλόγου *Αμφιτρύωνες* προέβαλαν ως «αυθεντική» την *καρυδόπιτα* με την έννοια της «σπιτικής γεύσης», της παρασκευασμένης με αγνά υλικά. Ο σύλλογός τους δεν είναι λαογραφικός, συνεπώς δεν έχει συγκεκριμένη τοπικο-πολιτισμική και διατροφική ταυτότητα, επομένως προτάσσει ως «αυθεντικό» ένα ουσιαστικά ουδέτερο αστικό προϊόν, που όμως το «ετικετοποιεί» ως τέτοιο, λόγω του τρόπου παρασκευής του. Συνεπώς, η αυθεντικότητα είναι και πάλι σχετική.

73. P. Bourdieu, *Η αίσθηση της πρακτικής*, μετάφρ.-επιστ. θεώρηση Θ. Παραδέλλης, επίμετρο Κ. Λελεδάκης, Αλεξάνδρεια, Αθήνα 2006.

(γ) μια σκηνοθετημένη όψη του σύγχρονου λαϊκού πολιτισμού, άνωθεν εκπορευόμενη;

Εν πρώτοις θα αναπτύξουμε την έννοια του «άνωθεν»: στις υπό μελέτη *Γιορτές* στην διαχείριση χρημάτων και πολιτισμού⁷⁴ εμπλέκονται δημοτικοί σύμβουλοι που είναι ταυτόχρονα μέλη συλλόγων και συγχρόνως ιδιοκτήτες καταστημάτων στο χώρο της Π.Π. Ανέκαθεν βεβαίως η πορεία της δημιουργίας του λαϊκού συνίστατο στο εξής: ένα ξεχωριστό μέλος της κοινότητας δημιουργούσε⁷⁵, έκανε την «πρόταση» και η κοινότητα την αποδεχόταν, τη βελτίωνε ή την απέρριπτε. Στην περίπτωση μας όμως πρόκειται για *συντονισμένη πολιτική των τοπικών αρχόντων*, άρα για εξουσιαστική βούληση που *κατευθύνει* τον προβαλλόμενο πολιτισμό⁷⁶. Φυσικά οι *Γιορτές* ξεκίνησαν ως πολιτικό όραμα του αιμνήστου Φ. Αμοιρίδη, και εάν δεν μεσολαβούσε το (τυχαίο στην ιστορία) γεγονός του προώρου θανάτου του, ενδεχομένως οι προτάσεις και η αισθητική του ανδρός να κατηύθυναν τον θεσμό σε διαφορετική πορεία. Αναφερόμαστε σε αυτό, διότι ενόσω ήταν εν ζωή, κυριαρχούσε το πνεύμα της αναβίωσης του ιστορικού παρελθόντος με έναν πολύ διακριτικό τρόπο. Εκ των υστέρων, όταν ο αριθμός των συμμετεχόντων στον θεσμό διογκώθηκε και η *μεταλλαγή* του⁷⁷ είχε λαϊκή αποδοχή εκπεφρασμένη σε αθρόα συμμετοχή, με θεατρικότητα που προσλαμβάνεται επιτυχώς από τον ευρύτερο πληθυσμό, επέφερε υψηλό κέρδος, έγινε «έθιμο λαϊκού πολιτισμού», φορείς και δέκτες του προϊόντος πέτυχαν την ευρεία συναίνεση του τύπου «αυτό θέλει να καταναλώσει ο κόσμος, αυτό προσφέρουμε». Ακολούθησε προσαρμογή των *Γιορτών* στα συγκεκριμένα αισθητικά κριτήρια και εφόσον η προσαρμογή απέδωσε οικονομικά, σχεδόν επιβλήθηκε το συγκεκριμένο πολιτιστικό προϊόν από τους ιθύνοντες τα πολιτιστικά πράγματα. Επομένως δεν μπορούμε να μιλούμε πλέον για «αναβίωση» του παλαιού ψυχαγωγικού ήθους, αλλά για ένα ολοφάνερα καινούργιο πολιτιστικό προϊόν, ένα *μόρφωμα* που εξυπηρετεί τα συμφέροντα όλων των πλευρών (κυρίως των πολιτικών προσώπων), με γνώμονα προπάντων την οικονομική απόδοση και με πρόφαση το «αρέσει στο λαό». Ένα συνταίριασμα στα λαϊκά ήθη, τα οποία όμως «φροντίσαμε από την αρχή να τα προσαρμόσουμε». Ο γνωστός φαύλος κύκλος «της κότας και του αυγού», όπου όμως εδώ

74. Μ. Augé, *Για μια ανθρωπολογία των σύγχρονων κόσμων*, μτφρ. Δέσποινα Σαφαφειδου, (επιμ.) Ε. Παπαταξιάρχης, Αλεξάνδρεια, Αθήνα 1999, σ. 101· Βλ. Ευαγγελή Ντάτση, *Η ποιητική του λαϊκού πολιτισμού*, Βιβλιόραμα, Αθήνα 2004, σ. 141 για την πολιτική παρέμβαση ως διευρυμένο τελετουργικό μηχανισμό που διαχειρίζεται οικονομικές λειτουργίες και πολιτισμικές παραδόσεις.

75. Ο «είς των πολλών, ο έχων το χάρισμα»: βλ. Ν. Γ. Πολίτης, «Γνωστοί ποιηταί δημοτικών ασμάτων», *Λαογραφία* 5 (1915), σ. 489 κ.ε.

76. Ντόρα Κόνσολα, *Πολιτιστική δραστηριότητα...*, ό.π.

77. Προς μια υπερπαραγωγή τροφής, μουσικής και οινοποσίας, φτάνοντας πλέον σε μια αίσθηση υπερβολής, αυτής του κορεσμού, του πλήρους χορτασμού.

έχουμε περισσότερες ενδείξεις για την πηγή από την οποία εκπορεύτηκε το επιλεγέν ως «κατάλληλο» προς κατανάλωση πολιτιστικό προϊόν.

(δ) λαϊκότητα στη χρήση και την ομαδική κατανάλωση πολιτισμικών προϊόντων⁷⁸

Η προσφερομένη κατά τις Γιορτές τροφή έχει παγιωθεί: ψητό κρέας, κρασί ή άλλο ποτό, 3-4 σαλάτες (στην αρχή του θεσμού ετοιμάζαν περισσότερες και «σπιτικές», τώρα είναι πλέον τυποποιημένες, «έτοιμες», «αγορασμένες» για να καλυφθούν οι αυξημένες ανάγκες).

Ως προς τα αντικείμενα τα χρησιμοποιούμενα στην κατανάλωση των προσφερόμενων τροφών κυριαρχεί το πλαστικό⁷⁹: πλαστικά σκεύη και πιρουνία, για ευνόητους λόγους. Σ' αυτά ας προστεθούν τα πρόχειρα στημένα τραπέζια, το προχειροκατασκευασμένο παράπηγμα που χρησιμεύει ως κουζίνα, οι ψησταριές, και ο καταμερισμός εργασίας των ιδιοκτητών τους που παραπέμπει στη λειτουργία μιας σύγχρονης ταβέρνας: ψήστες, σερβιτόροι για τις παραγγελίες, οι επιφορτισμένοι με την κουζίνα, οι επιμελούμενοι την συλλογή σκουπιδιών, την καθαριότητα γενικά, κλπ.

Όλα (το λαϊκό τραπέζι, τα ανακατωμένα ηχοτοπία⁸⁰ που καταντούν θόρυβος, το γλέντι, η συνεύρεση των προσώπων μέσα στον ιστορικό χώρο) επιτελούνται σκηνοθετημένα (λιγότερο ή περισσότερο επιτυχώς) μέσα σε έναν ιστό που φέρει τον χαρακτήρα του ιστορικού.

(ε) αντίσταση στην παγκοσμιοποίηση ή την τρέχουσα οικονομική κρίση

Ενδεικτικά, παραθέτουμε τμήμα του επίσημου λόγου που συμπεριέλαβε στις γραμμές του αναπόφευκτα την οικονομική και κοινωνική κρίση που μαστίζει τον ελληνικό λαό τα τελευταία χρόνια: «... παραμερίζοντας έστω και προσωρινά την απαισιοδοξία που έχει φέρει η οικονομική κρίση, δίνοντας χώρο στην ελπίδα. Με θετική σκέψη, με συναισθήματα όμορφα σας προσκαλούμε να ταξιδέψετε στον απαράμιλλο κάλλους τόπο μας, με τους φιλόξενους κατοίκους, που αναδεικνύει όλες τις διαχρονικές αξίες, τα ήθη και τα έθιμα αλλά και την μακράιωνη ιστορία του. Μέσα από την πανδαισία της μουσικής, των εικαστικών αλλά και των άλλων ποιοτικών πολιτιστικών εκδηλώσεων, που είναι η κοινή γλώσσα όλων των Ανθρώπων, οι Γιορτές Παλιάς Ξάνθης αναδεικνύουν την αρμονία, την

78. Βλ. Ευαγγελή Ντάτση, *ό.π.*, σ. 144, για τον μετασηματισμό των φορέων από δημιουργούς πολιτισμικών αξιών σε καταναλωτές πολιτισμικών προϊόντων.

79. Πρβλ. Δ. Σ. Λουκάτος, *Σύγχρονα λαογραφικά (folklorica contemporanea)*, Αθήνα 1963, σσ. 53-57.

80. Μ. Γ. Σέργης, «Ηχοτοπία (soundscapes) της Αθήνας (1880-1896) στο συγγραφικό έργο του Μιχαήλ Μητσάκη. Συμβολή στη διεύρυνση της θεματολογίας της Κοινωνικής Λαογραφίας», *Λαογραφία* 42 (2013), σσ. 869-923.

ομορφιά και την θέληση για ζωή. Χωρίς καμία έκπτωση στην ποιότητα, παραμερίζοντας την μιζέρια, ενωμένοι και αλληλέγγυοι οι Ξανθιώτες⁸¹ από τα πάθη των 3-4 τελευταίων ετών».

Με βάση την ιστορικο-κοινωνική θεωρία του Μ. Μερακλή, επιχειρήσαμε να προσεγγίσουμε ζητήματα όπως η διαχείριση της παράδοσης, ο σκηνοθετημένος σύγχρονος λαϊκός πολιτισμός, η θεατρικότητά του και να θέσουμε ερωτήματα αναφορικά με τις νέες μορφές, διαστάσεις και προσλήψεις ενός μορφώματος της μετανεωτερικής εποχής, όπως είναι ο *Γιορτές Π.Π. Ξάνθης*, ενός *popular* πολιτισμού. Ελπίζουμε ότι η εργασία μας (και οι ανάλογες ομοειδείς που συμπεριλαμβάνονται στον παρόντα τόμο) θα συμβάλλουν εποικοδομητικά στη μελέτη του σύγχρονου ελληνικού λαϊκού πολιτισμού.

(Φωτ. 1). Υπαίθρια ψησταριά του συλλόγου *Κατασκηνωτές* επί της κεντρικής οδού Ορφέως (Ξάνθη 2013).

81. [Χαιρετισμός Δημάρχου Ξάνθης] Μ. Συλιανίδης, [Πρόγραμμα] *Γιορτές Παλιάς Πόλης*, 30 Αυγούστου-6 Σεπτεμβρίου 2013, Δήμος Ξάνθης, Ξάνθη 2013.

(Φωτ. 2). Η συμβολή των οδών Ορφέως και Φ. Αμοιριδίδη με τα καταστήματα που έχουν υποστεί «αλλαγή χρήσης χώρου» πανέτομα για τις Γιορτές.

(Φωτ. 3). Η Κεντρική Σκηνή των Γιορτών Παλιάς Πόλης στην πλατεία Μητροπόλεως εν ώρα συναυλίας.

(Φωτ. 4). Διερχόμενοι επισκέπτες περιδιαβαίνουν τα στέκια και τον χώρο των Γιορτών, στη συμβολή των κεντρικών οδών Ορφέως και Αντίκα (Ξάνθη 2013).

(Φωτ. 5). Το Λαογραφικό Μουσείο Ξάνθης, καίριο σημείο στην οργάνωση των παραλλήλων εκδηλώσεων των Γιορτών Παλιάς Πόλης.

(Φωτ. 6). Η συμβολή των οδών Ορφέως και Αντίκα από τη νότιο πλευρά, στην οποία εγκαθίστανται τα υπαίθρια «κουτούκια» των *Γιορτών* (Ξάνθη 2013).

(Φωτ. 7). Συνωστισμός ανθρώπων, ήχων και προσφερόμενων πολιτισμικών αγαθών στην είσοδο της πλατείας Ματσίνη (Ξάνθη 2013).

(Φωτ. 8). Στέκι - υπαίθρια «ταβέρνα-κουτούκι» του συλλόγου *Κατασκηνωτές* (Ξάνθη 2013).

(Φωτ. 9). Στέκι - υπαίθρια «ταβέρνα-κουτούκι» του συλλόγου *Ατίθασοι* στην αυλή του Α΄ Δημοτικού Σχολείου Ξάνθης (2013).

Για τα σχετικά με τις Γιορτές Παλιάς Ξάνθης (ετήσια προγράμματα, χαιρετισμοί δημάρχων κλπ) βλ. τον ιστότοπο <http://oldcityofxanthi.gr/>

Ειδικότερα για φωτογραφικό υλικό της Παλιάς Πόλης της Ξάνθης και των Γιορτών βλ. στο <http://oldcityofxanthi.gr/shetika/photografiko-iliko/>

Γενικότερα για την Παλιά Ξάνθη βλ. ενδεικτικά στο

<https://www.cityofxanthi.gr/enimerosi/episkeptes/axiotheata/2977-%CF%80%CE%B1%CE%BB%CE%B9%CE%AC-%CF%80%CF%8C%CE%BB%CE%B7>

Για το Λαογραφικό Μουσείο Ξάνθης βλ. στην στοσελίδα

<http://www.fex.org.gr/anakoinoseis/%CE%BB%CE%B1%CE%BF%CE%B3%CF%81%CE%B1%CF%86%CE%B9%CE%BA%CF%8C-%CE%B9%CF%83%CF%84%CE%BF%CF%81%CE%B9%CE%BA%CF%8C-%CE%BC%CE%BF%CF%85%CF%83%CE%B5%CE%AF%CE%BF-%CE%BE%CE%AC%CE%BD%CE%B8%CE%B7%CF%82-1975-2015>

